

MAG DE LEERLING OOK CREËREN?

**EEN BLIK OP KUNST EN CREATIVITEIT IN HET SECUNDAIR
ONDERWIJS: DE IMPLEMENTATIE VAN MINIMUMDOEL 16.04.**

Aantal woorden: 13.642

Magali Du Four

Studentennummer: 02313169

Promotor(en): Prof. dr. Maarten Van Den Driessche

Masterpraktijkproef (9SP) voorgelegd tot het behalen van de graad van de Educatieve Master in de
Cultuurwetenschappen (Kunstwetenschappen)

Academiejaar: 2024 – 2025, Educatieve Masteropleiding

Voorwoord

Tijdens mijn middelbareschooltijd had ik, zoals velen, een duidelijke voorkeur voor bepaalde vakken. Vaak lag het aan de leerkracht, maar de inhoud van het vak speelde minstens evenzeer een rol. Zo blijven de lessen Grieks en chemie me bij, elk op hun eigen manier.

Ook plastische opvoeding boeide me omdat ik er creatief met mijn handen aan de slag kon; tekenen, schilderen, werken rond perspectief en kleurenleer. In de lessen esthetica voelde ik voor het eerst een duidelijke aantrekkingskracht tot kunst. Stiekem zag ik me toen al voor de klas staan als leerkracht esthetica. Uiteindelijk zou ik dat beeld jarenlang van me afduwen, en koos ik voor een opleiding architectuur, waarin elementen van esthetica en plastische opvoeding samenkwamen. Vooral het ontwerpatelier en de vakken architectuurgeschiedenis en architectuurtheorie gaven me het gevoel op mijn plaats te zitten.

Toch bleef ik tijdens mijn professionele parcours twijfelen. Maar durfde ik de overstap maken van de bouwsector naar het onderwijs? Was het wel realistisch om, met mijn achtergrond als architect, leerkracht esthetica of kunstbeschouwing te worden? En hoeveel ruimte was er eigenlijk nog voor kunst in het algemeen vormend onderwijs? Ik ging ervan uit dat elke leerling in het secundair onderwijs minstens één uur kunst kreeg. Mijn verbazing was dan ook groot toen ik ontdekte dat kunstvakken geen verplicht onderdeel vormen van het lessenrooster. Mijn nieuwsgierigheid was gewekt.

Hoe staat het vandaag met kunst- en cultuureducatie in het Vlaamse secundair onderwijs? Hoe vaak komen leerlingen effectief in contact met kunst? Is er nog plaats voor een kunstvak, of verschuift dat naar andere vakken of vakoverschrijdende projecten? En worden jongeren ook creatief uitgedaagd? Is er ruimte voor verbeelding en het zelf creëren van kunst? En wat vinden jongeren daar zelf van? Komen ze graag in contact met kunst? Genieten ze van het proces van maken, verbeelden en uitdrukken? En heeft dit alles een impact op hun welbevinden?

In deze verhandeling ga ik op zoek naar een aantal antwoorden op die vragen.

Dankwoord

Na een aantal jaren in de bouw- en architectuurwereld, kom ik terug naar mijn eerste liefde; kunst beleven in al haar vormen en facetten, zowel contempleren, reflecteren, analyseren, als creëren. Deze keer niet als leerling maar als leerkracht. Zo'n radicale carrière ommekeer was niet mogelijk geweest zonder de steun en hulp van een aantal mensen, in deze wereld, en elders.

Een welgemeende dankjewel aan de promotor van deze verhandeling, Maarten Van Den Driessche, voor de begeleiding en kritische inzichten tijdens de voorbije maanden.

Ook Eef Rombaut, die in de Educatieve Master Cultuurwetenschappen veel kennis en enthousiasme overbrengt aan toekomstige leerkrachten, verdient een pluim. Aan haar heb ik ook het worstelen door het enquêteprogramma Qualtrics te danken.

Oprechte dank aan de Sint-Bavo humaniora en haar leerlingen die bereid waren mee te werken aan dit onderzoek. In het bijzonder de directie, de leerkracht kunstbeschouwing en artistieke vorming, en een aantal leerkrachten en ondersteunend personeel die mee het verspreiden van de vragenlijst onder de leerlingen in goede banen leidden.

Ook een aantal leerkrachten van andere scholen die bereid waren mij te woord te staan tussen hun drukke agenda door; dankjewel!

Duizendmaal dank aan mijn man en kinderen, die me met hun liefde en steun door de soms drukke en intense momenten van deze opleiding hebben geholpen.

Een bijzondere en oneindige dankbaarheid gaat uit naar mijn mama, die veel te vroeg en veel te plots is overleden. Als licentiate lichamelijke opvoeding heeft ze jarenlang bijgedragen aan het principe van een gezonde geest in een gezond lichaam en maakte ze er een erezaak van elk jaar opnieuw ál haar leerlingen over de bok krijgen. Als kind tekende ik op de achterkant van haar geschetste schema's van oefeningen voor haar 'turnlessen'. Vanuit een ooghoek zag ik haar vaak dansend of turnend haar lessen voorbereiden. Ik besef het nu pas, maar haar voorbeeld en liefde voor het lerarenberoep hebben mij vanaf jonge leeftijd gevormd. Het is een eer om in haar voetsporen te treden en ook het motto *mens sana in corpore sano* uit te dragen naar de jongere generatie, zij het met de nadruk op het vormen van gezonde geesten door kunsteducatie (hoewel ik ook sport een heel warm hart toedraag).

Inhoudsopgave

Lijst van afkortingen, figuren en tabellen	5
Abstract.....	6
1. Inleiding	7
2. Kunsteducatie in het huidige onderwijsveld in Vlaanderen	8
2.1 <i>Situering van kunstvakken in het secundair onderwijs</i>	8
2.2 <i>Sleutelcompetentie 16: cultureel bewustzijn en culturele expressie</i>	10
3. Analyse van leerplannen van kunstvakken in de derde graad doorstroom van het Katholiek Onderwijs Vlaanderen	12
3.1 <i>Esthetica, kunstbeschouwing en artistieke vorming</i>	12
3.2 <i>Gelijkenissen en verschillen tussen de drie leerplannen</i>	14
4. Onderzoek in scholen van het katholiek onderwijsnet	20
4.1 <i>Analyse lestabellen</i>	20
4.1.1 Nieuwen Bosch Humaniora	23
4.1.2 Sint-Barbaracollege	23
4.1.3 Sint-Bavo Humaniora	23
4.1.4 Sint-Janscollege.....	24
4.1.5 Sint-Lievenscollege.....	24
4.1.6 Don Bosco Campus Sint-Pieters	26
4.1.7 College der Paters Jozefieten (Melle).....	26
4.1.8 Don Boscollege (Zwijnaarde).....	27
4.1.9 Sint-Franciscus Instituut (Melle)	27
4.1.10 Tendensen.....	27
4.2 <i>Kunstkuur</i>	29
4.3 <i>Bevraging leerlingen</i>	30
4.3.1 Voorbereiding	30
4.3.2. Analyse.....	32
4.3.3. Besluiten	41
5. Het belang van kunst en cultuur in het secundair onderwijs.....	42
5.1 <i>De rol van kunsteducatie in de vorming van jongeren</i>	42
5.2 <i>Het belang van creatieve expressie en verbeelding</i>	44
6. Conclusie.....	47
7. Bibliografie	48
8. Bijlagen	51

Lijst van afkortingen, figuren en tabellen

ArVo	Artistieke vorming
Est	Esthetica
GFL	Gemeenschappelijk funderend leerplan
GO!	Gemeenschapsonderwijs
Kun	Kunstbeschouwing
KOV	Katholiek Onderwijs Vlaanderen
LPD	Leerplandoel
Meav	Maatschappelijke economische en artistieke vorming
PISA	Programme for International Student Assessment
OESO	Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling
VOET	Vakoverschrijdende eindtermen
STEM	Science, technology, engineering, and mathematics
STEAM	Science, technology, engineering, arts and mathematics

Tabel 1. Vergelijkend overzicht leerplandoelen, esthetica, artistieke vorming, minimumdoelen en gemeenschappelijk funderend leerplan	17
Tabel 2. Vergelijkend overzicht leerplandoelen kunstbeschouwing, esthetica, artistieke vorming en gemeenschappelijk funderend leerplan	19
Tabel 3. Overzicht scholen	22
Tabel 4. Invloed op humeur	40
 Figuur 1. Wat beschouwen de leerlingen als kunst?.....	 33

Abstract

Kunst- en cultuurvakken krijgen binnen het secundair onderwijs vaak een ondergeschikte rol. De nieuwe eindtermen beoogden hier verandering in te brengen, onder andere door een sterkere integratie van kunstvakken binnen het curriculum. Initieel was het ook de bedoeling om vakken als plastische opvoeding en muzische opvoeding, die traditioneel in de eerste graad worden aangeboden, te verweven met meer kunst beschouwende vakken uit de derde graad. In de praktijk blijkt deze ambitie echter niet volledig gerealiseerd te zijn. Kunstvakken blijven veelal beperkt tot het complementaire gedeelte van de lessentabel en leggen voornamelijk de nadruk op theoretische kennis in plaats van op creatieve processen.

Deze masterproef onderzoekt in welke mate sleutelcompetentie 16, en meer specifiek het minimumdoel 16.04 – waarbij leerlingen een artistiek-creatief proces doorlopen vanuit verbeelding – aanwezig is in het curriculum van de derde graad doorstroom in Gentse katholieke scholen. Dit wordt nagegaan aan de hand van een analyse van de lestabellen van negen doorstroomscholen uit de scholengemeenschappen *De Bron* en *Edith Stein*. Daarnaast wordt op basis van een enquête onder leerlingen onderzocht hoe kunsteducatie ervaren wordt en in welke mate er aandacht is voor het handelingswerkwoord ‘creëren’.

Deze studie richt zich uitsluitend op het doorstroomonderwijs. Dit om na te gaan hoe jongeren met kunst en creatie in aanraking komen binnen een algemene vorming, zonder te kiezen voor een kunst- of praktijkgerichte studierichting. De focus ligt op het katholieke net, aangezien dit een significant deel van het Vlaamse onderwijslandschap vertegenwoordigt. Om praktische redenen werd gekozen voor scholen in regio Gent.

1. Inleiding

Kunst en cultuur spelen een essentiële rol in de persoonlijke en intellectuele ontwikkeling van jongeren. Toch worden kunstvakken in het secundair onderwijs vaak gemarginaliseerd, zo ook binnen de doorstroomrichtingen. De invoering van de nieuwe eindtermen had de ambitie om de rol van kunstvakken te versterken, onder andere door een bredere integratie van artistieke vorming binnen het curriculum. Of deze ambitie in de praktijk is waargemaakt, blijft de vraag.

Over het nut van kunst en cultuur in het onderwijs werd al veel geschreven. Maar er is weinig onderzoek verricht in hoe kunst- en cultuureducatie bij jongeren concreet wordt ingevuld in Vlaanderen, zowel in de school-en klaspraktijk als in de vrije tijd¹. In hoeverre creatieve expressie aan bod komt in de hogere graad van het algemeen secundair onderwijs, en op welke manier, is nagenoeg niets gekend.

In deze masterproef wil ik onderzoeken hoe sleutelcompetentie 16 – cultureel bewustzijn en expressie – concreet wordt ingevuld in de derde graad van het doorstroomonderwijs in Gentse katholieke scholen. De focus ligt specifiek op het minimumdoel 16.04: "De leerlingen doorlopen een artistiek-creatief proces vanuit verbeelding". Dit onderzoek kadert binnen bredere discussies over de plaats van kunstvakken in het onderwijs en de mate waarin ze bijdragen aan de algemene vorming van leerlingen. Met dit onderzoek wil ik specifiek nagaan in hoeverre en hoe het artistiek-creatieve aspect aan bod komt in de derde graad van het algemeen leerplichtonderwijs.

Eerst wordt geanalyseerd hoe sleutelcompetentie 16 in de leerplannen van Katholiek Onderwijs Vlaanderen wordt opgenomen en hoe kunstvakken benoemd en georganiseerd worden. Vervolgens wordt onderzocht in welke mate het handelingswerkwoord 'creëren' aan bod komt naast de handelingswerkwoorden 'beschouwen' en 'reflecteren'. Daarnaast worden de lestabellen van negen doorstroomscholen geanalyseerd en wordt een enquête afgenomen bij leerlingen van één school.

Tot slot wordt aan de hand van bestaand literatuuronderzoek beargumenteerd waarom kunsteducatie, en specifiek het doorlopen van een creatief proces, een belangrijke meerwaarde biedt voor de ontwikkeling en het welzijn van jongeren.

¹ Vermeersch, L. Siongers, J. (2019). Onderzoek naar kunst- en cultuureducatie in Vlaanderen: de veelheid van het weinige. In T. Bossuyt & J. Staes (Eds.), *Uit de schaduw : de ontwikkeling van kunst- en cultuureducatie in de vrije tijd in Vlaanderen* (pp. 28–49). Brussel: Publiq: 29-30.

2. Kunsteducatie in het huidige onderwijsveld in Vlaanderen

2.1 Situering van kunstvakken in het secundair onderwijs

Het huidige doorstroomonderwijs, voorheen bekend als het ASO of Algemeen Secundair Onderwijs, vindt zijn oorsprong in de klassieke, op *Bildung* gerichte humanoria. *Bildung* wordt binnen het Europees Bildung-netwerk als volgt gedefinieerd: “*Bildung is de combinatie van de scholing en kennis die nodig zijn om zich in de samenleving goed te kunnen ontplooiën, en de morele en emotionele rijpheid om zowel een teamspeler als persoonlijk autonoom te zijn.*”²

Het programma van deze meest algemene vorm van secundair onderwijs in Vlaanderen bestaat enerzijds uit een aantal verplichte vakken zoals Nederlands, moderne talen, wiskunde, wetenschappen. Deze vakken kunnen rechtstreeks gekoppeld worden aan een economisch nut. Daarnaast omvat dit lesprogramma ook een aantal vakken dat geen onmiddellijk praktisch nut heeft, maar dat wel bijdraagt aan de algemene vorming van de jongeren. Het gaat dan om bepaalde vakken in specifieke richtingen, zoals Latijn en Grieks. Maar ook vakken die in elke studierichting voorkomen, zoals geschiedenis of godsdienst behoren tot deze categorie. Een aparte categorie binnen deze ‘algemeen vormende’ vakken zijn de esthetische, kunst beschouwende of artistieke vakken.

Sinds de invoering van het Vernieuwd Secundair Onderwijs in 1970 kreeg het vak esthetica een plaats in de derde graad van het algemeen secundair onderwijs. Esthetica is van oorsprong een beschouwend vak. Dit in tegenstelling tot plastische en muzische opvoeding, waar ook artistiek-creatieve activiteiten aan bod komen³.

In 1997 werden voor het gewoon secundair onderwijs voor het eerst eindtermen ingevoerd in het Vlaams onderwijslandschap. Deze eindtermen hadden enkel betrekking op de basisvakken en de specifieke vakken. Voor keuzevakken uit het complementair gedeelte, zoals esthetica, bestonden ze

² European Association for the Education of Adults. (2021). *Wat is Bildung?*. <https://eaea.org/wp-content/uploads/2021/05/Wat-is-Bildung.pdf>.

³ Dekeyzer, B. (2016). ‘Esthetische opvoeding’ in het Algemeen Secundair Onderwijs in Vlaanderen. *De Witte Raaf*, 31(184), 5-8.

niet. Scholen moesten enkel aantonen dat ze inspanningen deden om bijvoorbeeld kunst en cultuur aan bod te laten komen⁴.

Sinds 2018 werden de eindtermen vervangen door minimumdoelen, gebaseerd op zestien sleutelcompetenties. Vanaf september 2019 werd dit nieuwe kader van sleutelcompetenties uitgerold in de scholen. Als referentiekader voor de sleutelcompetentie cultureel bewustzijn en culturele expressie werd aanvankelijk onder andere de cultuurtheorie *Cultuur in de Spiegel* gehanteerd⁵. Deze hertekening betekende ook voor de kunstvakken een nieuwe invulling in het lesprogramma. Zo had het Katholiek Onderwijs Vlaanderen de artistieke vakken in een overkoepelend verplicht 1 uursvak 'maatschappelijke, economische en artistieke vorming' (Meav) opgenomen voor de tweede en derde graad. Hoewel het nu weliswaar om een verplicht vak ging, betekende het in de praktijk toch een serieuze vermindering van het aantal uren die effectief over kunst zouden gaan⁶. Deze aanpassingen zorgden voor heel wat kritiek van kunstleraren, die breed maatschappelijk gesteund werden. Zo ook door kinderpsychiater Peter Adriaenssens, die stelde dat een brede artistieke vorming essentieel is voor de ontwikkeling van jonge hersenen⁷.

Uiteindelijk vochten enkele onderwijskoepels de haalbaarheid van de goedgekeurde eindtermen aan, waaronder ook het Katholiek Onderwijs Vlaanderen. KOV oordeelde dat de eindtermen te uitgebreid en te gedetailleerd waren, waardoor de vrijheid van onderwijs in het gedrang kwam. Het Grondwettelijk Hof gaf hen daarin gelijk, wat voor een vernietiging van de eindtermen voor de tweede en derde graad middelbaar onderwijs in juni 2022 zorgde⁸. Toen de aangepaste eindtermen goedgekeurd werden, besliste de katholieke koepel om het vak Maev af te schaffen en terug 'echte' artistieke vakken in te voeren, zoals esthetica, kunstbeschouwing en artistieke vorming, weliswaar in het complementair gedeelte van het leerplan voor het overgrote deel van de studierichtingen.⁹ Het

⁴ Dekeyzer, B. (2016). 'Esthetische opvoeding' in het Algemeen Secundair Onderwijs in Vlaanderen. *De Witte Raaf*, 31(184), 5-8.

⁵ Agentschap voor Hoger Onderwijs, Volwassenonderwijs, Kwalificaties en Studietoelagen (AHOVOKS). (s.d). *Uitgangspunten*. Geraadpleegd 25 april 2025. [Onderwijsdoelen.be](https://onderwijsdoelen.be/uitgangspunten/4840). <https://onderwijsdoelen.be/uitgangspunten/4840>

⁶ Schmidt, H., Rutten, K., Soetaert, R., Pinxten, R., Standaert, R., Dekeyzer, B., Verneert, F., Wambacq, J., Taquet, J., & Devaere, B. (2021). *Mogen we nog verwonderd zijn? Een pleidooi voor meer kunsteducatie in het onderwijs*. Gent: Owl Press: 92.

⁷ Bonneure, K. (2020, 17 november). *Kinderpsychiater Peter Adriaenssens tegen minder artistieke vakken: "Jonge hersenen moeten brede inspiratie krijgen"*. VRT NWS. Geraadpleegd 25 april 2025. <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2020/11/17/kinderpsychiater-peter-adriaenssens-tegen-afschaffing-artistieke/>

⁸ Grondwettelijk Hof. (2022). *Persbericht Arrest 82/2022*. <https://www.const-court.be/public/n/2022/2022-082n-info.pdf>

⁹ Katholiek Onderwijs Vlaanderen. (2025). *Vakken en leerplannen 3de graad (nieuwe structuur)*. Geraadpleegd 06 mei 2025. <https://pro.katholiekonderwijs.vlaanderen/vakken-en-leerplannen?firstGradeExpandedSections=0%252C1&tab=derdegraad&thirdGradeExpandedSections=51>

Gemeenschapsonderwijs (GO!) voorzag wel één uur artistieke expressie per graad in zijn lessentabellen¹⁰. Omdat de focus in deze verhandeling op scholen in het katholiek net ligt, wordt het GO! verder buiten beschouwing gelaten. De cultuurtheorie *Cultuur in de Spiegel* blijkt in deze aangepaste eindtermen nu niet meer opgenomen als referentiekader van de sleutelcompetentie cultureel bewustzijn¹¹.

2.2 Sleutelcompetentie 16: cultureel bewustzijn en culturele expressie

Op 17 januari 2018 werd het decreet goedgekeurd waarin de eindtermen worden ontwikkeld op basis van zestien sleutelcompetenties¹². Een sleutelcompetentie werd door de Vlaamse Overheid als volgt gedefinieerd:

“Sleutelcompetenties zijn clusters van inhoudelijk verwante competenties die de leerlingen moeten verwerven om te functioneren in de maatschappij en zich persoonlijk te ontplooien. De eindtermen van de basisvorming worden niet langer gekoppeld aan vakken maar aan sleutelcompetenties.”¹³

De sleutelcompetenties worden dus, in tegenstelling tot de vroegere eindtermen, niet langer strikt gekoppeld aan specifieke vakken, maar scholen krijgen de vrijheid om ze binnen hun curriculum te integreren. Daarbij ligt de nadruk op 21ste-eeuwse vaardigheden zoals digitale geletterdheid, STEM, financiële competenties en duurzaamheid. De zestien Vlaamse sleutelcompetenties zijn gebaseerd op het Europees referentiekader dat acht sleutelcompetenties onderscheidt¹⁴. Een van de zestien sleutelcompetenties is *cultureel bewustzijn en culturele expressie*. Deze sleutelcompetentie wordt verder geëxpliciteerd in 4 minimumdoelen, namelijk:

¹⁰ Kennisplatform voor de GO! professional. (2025). *Leerplannen basisvorming derde graad doorstroomfinaliteit*. Geraadpleegd 06 mei 2025. <https://pro.g-o.be/themas/leerplannen/derde-graad-secundair-onderwijs/doorstroomfinaliteit/>

¹¹ Van Doorsselaere, J. (2024). Kunst- en cultuureducatie in beweging? Ontwikkelingen in het Vlaams leerplichtonderwijs. *Cultuur+Educatie*, 23(69), 64–76, 71.

¹² Agentschap voor Hoger Onderwijs, Volwassenonderwijs, Kwalificaties en Studietoelagen (AHOVOKS). (s.d). *Uitgangspunten*. Geraadpleegd 22 april 2025. [Onderwijsdoelen.be. https://onderwijsdoelen.be/uitgangspunten/4647](https://onderwijsdoelen.be/uitgangspunten/4647)

¹³ Agentschap voor Hoger Onderwijs, Volwassenonderwijs, Kwalificaties en Studietoelagen (AHOVOKS). (s.d). *Uitgangspunten*. Geraadpleegd 22 april 2025. [Onderwijsdoelen.be. https://onderwijsdoelen.be/uitgangspunten/4647](https://onderwijsdoelen.be/uitgangspunten/4647)

¹⁴ Publicatieblad van de Europese Unie. (30.12.2006). *Aanbeveling van het Europees parlement en de raad van 18 december 2006 inzake sleutelcompetenties voor een leven lang leren*. Geraadpleegd 22 april 2025. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32006H0962&from=SK>
30.12.2006 NL Publicatieblad van de Europese Unie

16.01 De leerlingen brengen kunst- en cultuuruitingen in verband met de context waarin ze voorkomen.

16.02 De leerlingen reflecteren over eigen beleving bij uiteenlopende kunst- en cultuuruitingen.

16.03 De leerlingen lichten toe hoe een kunstwerk vanuit vorm en inhoud betekenis geeft.

16.04 De leerlingen doorlopen een artistiek-creatief proces vanuit verbeelding.¹⁵

Uit deze minimumdoelen blijkt dat er aandacht is voor de analyse van de bouwstenen van de verschillende kunstvormen, de link met de context, de eigen esthetische beleving en het zelf creëren. In vergelijking met de vroegere vakoverschrijdende eindtermen (VOETen) die slechts een inspanningsverbintenis inhielden, betekenen de nieuwe eindtermen voor heel wat sleutelcompetenties een versterking, omdat ze nu een resultaatsverbintenis inhouden¹⁶. Toch is er kritiek op het nieuwe kader van zestien sleutelcompetenties, omdat blijkt dat de beleidsfocus blijft liggen op kerncompetenties zoals taal, wetenschappen en wiskunde¹⁷. Dit is mede te verklaren door de tegenvallende PISA-resultaten van de afgelopen jaren¹⁸. Onderwijsexperts, zoals Wouter Duyck, wijzen er echter op dat vakken niet alleen op hun praktisch of economisch nut moeten worden beoordeeld, maar ook op hun intrinsieke waarde. Zo zijn esthetische vakken, naast klassieke talen, die in deze discussie ook vaak onder vuur liggen, legitiem omwille van de brede vorming die deze vakken nastreven¹⁹. *Bildung* blijft dus een krachtig argument om kunst en cultuur structureel te verankeren in de vorming van leerlingen²⁰.

¹⁵ Agentschap voor Hoger Onderwijs, Volwassenonderwijs, Kwalificaties en Studietoelagen (AHOVOKS). (s.d). *Uitgangspunten*. Geraadpleegd 22 april 2025. onderwijsdoelen.be.

<https://onderwijsdoelen.be/uitgangspunten/6236>

¹⁶ Verneert, F., Geudens, T (2021). *Het kind van de rekening? Artistieke vakken bedreigd in het secundair onderwijs in Vlaanderen*. Kunstzone, (3), 8-11.

¹⁷ Agentschap voor Hoger Onderwijs, Volwassenonderwijs, Kwalificaties en Studietoelagen (AHOVOKS). (s.d.). *Onderwijsdoelen. Secundair Onderwijs – na de modernisering: algemene uitgangspunten*. Geraadpleegd 22 april 2025. <https://onderwijsdoelen.be/uitgangspunten/6166>.

¹⁸ Verneert, F., Geudens, T (2021). *Het kind van de rekening? Artistieke vakken bedreigd in het secundair onderwijs in Vlaanderen*. Kunstzone, (3), 8-11.

¹⁹ Duyck, W. (2023). *Mijn kind, slim kind: waarom lezen en tellen de wereld zullen redden*. Kalmthout: Pelckmans.

²⁰ Van Doorselaere, J. (2024). Kunst- en cultuureducatie in beweging? Ontwikkelingen in het Vlaams leerplichtonderwijs. *Cultuur+Educatie*, 23(69), 64–76, 73.

3. Analyse van leerplannen van kunstvakken in de derde graad doorstroom van het Katholiek Onderwijs Vlaanderen

3.1 Esthetica, kunstbeschouwing en artistieke vorming

Sinds de invoering van de zestien sleutelcompetenties, hoeven scholen de lessen niet meer op te delen in vakken. Toch wordt dit in de meeste scholen nog steeds gedaan. Scholen baseren zich voor hun lestabellen op de leerplannen van de koepel waartoe ze behoren. Zo voorziet de koepel Katholiek Onderwijs Vlaanderen binnen de derde graad van het doorstroomonderwijs leerplannen voor de vakken esthetica (Est), artistieke vorming (ArVo) en kunstbeschouwing (Kun).

De integrale leerplannen zijn te vinden op de website van Katholieke Onderwijs Vlaanderen²¹.

De vakken esthetica en artistieke vorming binnen de derde graad maken deel uit van het complementair gedeelte van het leerplan van het Katholiek Onderwijs Vlaanderen van alle doorstroomrichtingen en zijn dus geen verplichte vakken. Enkel het vak kunstbeschouwing is een verplicht vak in de derde graad, maar enkel voor de richting Humane wetenschappen. In dit leerplan komen enkel de handelingswerkwoorden *analyseren*, *interpreteren* en *reflecteren*, en een *onderzoekskompetentie* aan bod. Geen enkel leerplandoel beoogt een artistiek-creatief proces vanuit verbeelding op gang te brengen. De vraag is dus of en hoe de sleutelcompetentie 'cultureel bewustzijn en culturele expressie', en meer bepaald het minimumdoel *16.04 De leerlingen doorlopen een artistiek-creatief proces vanuit verbeelding* in de richting Humane wetenschappen wordt gerealiseerd, als in deze richting enkel kunstbeschouwing wordt gegeven en geen ander artistiek vak.

Er zijn dus drie leerplannen voor vakken die over kunst gaan. Nochtans gaat het hier om een vak dat 1 uur, hoogstens 2 uur per week wordt gegeven in een studierichting. Bovendien zijn deze, voor wat betreft de leerplannen Est en ArVo, enkel terug te vinden in het complementair gedeelte van de doorstroom studierichtingen in de derde graad. Dit wil zeggen dat de scholen hier vrij in zijn of ze deze vakken aanbieden of niet. Een school kan er ook voor kiezen om dit complementair gedeelte

²¹ Katholiek Onderwijs Vlaanderen. (2025). *Vakken en leerplannen 3de graad (nieuwe structuur)*. Geraadpleegd 22 april 2025. <https://pro.katholiekonderwijs.vlaanderen/vakken-en-leerplannen?firstGradeExpandedSections=0%252C1&tab=derdegraad&thirdGradeExpandedSections=51>

te realiseren op basis van het Gemeenschappelijk funderend leerplan (GFL). Dit is een vakoverschrijdend leerplan dat vanuit zeven krachtlijnen (zinrijk en geïnspireerd, uniek en verbonden, geëngageerd en verantwoordelijk, gezond en veilig, betekenisvol leren en kiezen, mediawijs en digitaal vaardig en cultureel en artistiek) doelen en wenken biedt om te werken aan de persoonsvorming van elke leerling. Het GFL overstijgt alle vakken en wordt gerealiseerd doorheen die verschillende vakken.²² Voor de rubriek *Cultureel en artistiek* zijn vier leerplandoelen voorzien in het GFL, namelijk de vier minimumdoelen van sleutelcompetentie 16:

LPD 11 De leerlingen brengen kunst- en cultuuruitingen in verband met de context waarin die voorkomen. (Minimumdoel 16.01)

LPD 12 De leerlingen reflecteren over de eigen beleving bij uiteenlopende kunst- en cultuuruitingen. (Minimumdoel 16.02)

LPD 13 De leerlingen lichten toe hoe een kunstwerk vanuit vorm en inhoud betekenis geeft. (Minimumdoel 16.03)

LPD 14 De leerlingen doorlopen een artistiek-creatief proces vanuit verbeelding. (Minimumdoel 16.04)

Het leerplan Kun bevindt zich als enige in het specifiek gedeelte van één richting, namelijk Humane wetenschappen. Er is dus slechts één studierichting in de derde graad doorstroomonderwijs die verplicht een kunstvak in haar lesrooster heeft. Daar zijn nog twee specifieke minimumdoelen aan verbonden, namelijk:

04.02.01 De leerlingen analyseren kunstuitingen uit verschillende stromingen, periodes en westerse en niet-westerse samenlevingen om een kunsthistorisch referentiekader op te bouwen.

04.02.02 De leerlingen reflecteren vanuit meerdere perspectieven over de betekenis van kunst en kunstuitingen in diverse contexten.

Het is op zijn minst merkwaardig te noemen dat voor een vakgebied dat slechts marginaal aan bod komt in het curriculum van de derde graad doorstroom (hoewel alle zestien sleutelcompetenties gelijkwaardig zijn), er toch drie leerplannen voor werden opgemaakt. Een diepere analyse van deze drie leerplannen dringt zich dus op.

²² Katholiek Onderwijs Vlaanderen. (2025). *Gemeenschappelijk funderend leerplan – 1ste, 2de en 3de graad*. Geraadpleegd 22 april 2025. <https://pro.katholiekonderwijs.vlaanderen/i-ii-iii-gfl>

3.2 Gelijkenissen en verschillen tussen de drie leerplannen

Hoewel de drie leerplannen een specifieke eigenheid hebben en andere accenten leggen, zijn er toch ook grote overlappingsen. Als we de drie leerplannen naast elkaar leggen, zouden we Est in het midden kunnen leggen, en ArVo en Kun aan weerszijden ervan. Ze zijn ook verschillend omdat ze elk vertrekken vanuit een andere basis uit de voorgaande graden.

Zo is het leerplan ArVo gemeenschappelijk voor de tweede en derde graad, en bouwt het verder op het leerplan ArVo uit de eerste graad. Dit leerplan heeft ook graadoverschrijdende doelen. Dit wil zeggen dat alle leerplandoelen in dit leerplan in beide graden moeten worden bereikt. In beide graden, maar dus niet in elk jaar van de graad in kwestie. Een school kan er dus voor kiezen dit leerplan te behalen in het derde jaar en het vijfde jaar bijvoorbeeld. In het vierde en zesde jaar komen deze leerplandoelen dan niet aan bod, tenzij eventueel via andere vakken op basis van het GFL. Het leerplan ArVo is tevens ook van toepassing voor de dubbele en arbeidsfinaliteit, wat niet het geval is voor de leerplannen Est en Kun. Deze leerplannen zijn exclusief bestemd voor het doorstroom onderwijs.

Het leerplan Kun van de derde graad is niet gemeenschappelijk met dat van de tweede graad, maar bouwt verder op het leerplan Kun uit de tweede graad. Naast *Analyseren* en *Interpreteren* (facultatief) in de tweede graad, komt in de derde graad, naast *Analyseren* en *Interpreteren*, bijkomend de rubriek *Onderzoekscompetentie* aan bod.

Het leerplan Est bestaat enkel voor de derde graad. De term *esthetica* is afgeleid van het Griekse woord *aisthesis* (αἴσθησις), wat waarneming of zintuiglijke ervaring betekent²³. Oorspronkelijk richtte esthetica zich dus op hoe mensen kunst ervaren via de zintuigen. De Duitse filosoof Alexander Gottlieb Baumgarten introduceerde de term later in de 18e eeuw in zijn werk *Aesthetica* (1750) als een filosofische discipline die zich bezighoudt met de studie van schoonheid en kunst²⁴. Zo evolueerde het begrip tot een bredere studie van kunst, smaak en kunstkritiek.

Binnen het leerplan Est in de derde graad blijft deze analytische benadering een kernaspect, waarbij de nadruk ligt op het analyseren en interpreteren van kunstwerken eerder dan op het creëren

²³ Van Den Driessche, M. (2020-2021). *Esthetiek. Retoriek van de Grafiek. Syllabus Ontwerpleer 1*, 22.

²⁴ Baumgarten, A. (1750). *Aesthetica*. Kleyb.

ervan. In dit leerplan worden voornamelijk leerplandoelen gerealiseerd van de rubriek 'Cultureel en artistiek' van het GFL (zie Tabel 1). De vier leerplandoelen (LPD 1, LPD 2, LPD 3, LPD 4) zijn namelijk dezelfde als de vier leerplandoelen van het GFL. Enkel drie keuzedoelen (K1, K2, K3) zorgen voor een zekere eigenheid binnen het leerplan Est. Hoewel de beschrijving van de leerplandoelen verschilt met die van Kun zijn er toch sterke linken met het leerplan Kun uit de derde graad (zie Tabel 2). Ook met het (complementair) leerplan ArVo zijn de gelijkenissen frappant. Vier leerplandoelen zijn volledig dezelfde binnen deze twee leerplannen. Enkel de keuzedoelen of '+' doelen zijn verschillend of leggen andere accenten (zie Tabel 1).

Zowel het leerplan Est als het leerplan ArVo zijn gericht op één graaduur. Dit wil zeggen dat het leerplan in één jaar van de derde graad kan gerealiseerd worden. Verder in deze verhandeling zullen we zien dat de meeste scholen dit in het vijfde jaar voorzien.

Het leerplan Kun is dan weer gericht op twee graaduren, dus ofwel twee uren per week in het vijfde of zesde jaar, ofwel één uur per week in elk jaar van de derde graad. Het gaat om een richtlijn. De scholen zijn vrij om hier keuzes in te maken.

Wat betreft het pedagogisch-didactische aspect, is het vormingsconcept identiek voor de drie vakken. Zoals voor alle leerplannen is dit ingebed in het vormingsconcept van de katholieke dialoogschool, met voor de artistieke vakken een nadruk op de culturele, maatschappelijke, historische en talige vorming. De krachtlijnen zijn echter verschillend tussen de drie leerplannen. Vooral het leerplan Kun wijkt in haar krachtlijnen het sterkst af van de twee andere leerplannen.

Bij het leerplan ArVo zijn de krachtlijnen de volgende: *Kunst beleven, Kunst verbeelden, Kunst kaderen, Kunst waarderen* en *Kunst integreren*.

Bij het leerplan Est zijn de krachtlijnen heel gelijkaardig, maar licht verschillend gedefinieerd: *Kunst gericht beleven, Kunst analyseren naar vorm en inhoud, Over kunst reflecteren* en *Kunst verbinden met een artistiek proces*.

De opbouw bestaat dus zowel uit *Beschouwen, Creëren* als *Reflecteren* voor de leerplannen Est en ArVo.

Uit deze krachtlijnen en na nader bestuderen van de leerplandoelen valt op dat Est toch voornamelijk gericht is op analyse en interpretatie van kunst. Ook de drie keuzedoelen kunnen we binnen analyse en reflectie onderbrengen. ArVo legt vooral, nog meer dan Est, de nadruk op het doorlopen en vormgeven van een artistiek-creatief proces, dus het zelf maken en creëren van kunst.

Dat blijkt duidelijk uit de keuzedoelen en '+'-doelen, die allen gericht zijn op creatie van artistiek werk, het experimenteren met verschillende expressievormen, technieken en materialen, en bijkomend het presenteren van hun werk (zie Tabel 1).

Tabel 1. Vergelijkend overzicht leerplandoelen, esthetica, artistieke vorming, minimumdoelen en gemeenschappelijk funderend leerplan

	Leerplandoel	GFL	Esthetica	Artistieke Vorming	Minimumdoelen
Beschouwen	De leerlingen brengen kunst- en cultuuruitingen in verband met de context waarin ze voorkomen.	LPD 11	LPD 1	LPD 2	16.01
	De leerlingen lichten toe hoe kunst een idee uitdrukt.		LPD K1		
	De leerlingen situeren kunstuitingen in verschillende stromingen en periodes.		LPD K2		
Reflecteren	De leerlingen reflecteren over eigen beleving bij uiteenlopende kunst- en cultuuruitingen.	LPD 12	LPD 2	LPD 6	16.02
	De leerlingen lichten toe hoe een kunstwerk vanuit vorm en inhoud betekenis geeft.	LPD 13	LPD 3	LPD 1	16.03
	De leerlingen reflecteren over kunstuitingen vanuit diverse perspectieven.		LPD K3		
Creëren	De leerlingen doorlopen een artistiek-creatief proces vanuit verbeelding.	LPD 14	LPD 4	LPD 4	16.04
	De leerlingen laten verschillende artistieke vormen in interactie gaan.			LPD K1	
	De leerlingen verkennen expressiemogelijkheden door te experimenteren met bouwstenen, materialen en technieken van de gekozen artistieke vorm(en).			LPD 3+	
	De leerlingen presenteren hun artistiek werk.			LPD 5+	

Bij Kun is de opbouw duidelijk anders. Zoals hierboven reeds aangehaald, is deze als volgt opgebouwd: *Analyseren, Interpreteren en reflecteren* en *Onderzoekscompetentie*. De leerplandoelen zijn dan ook voornamelijk onder te brengen binnen analyse en reflectie van kunst. Daarbij licht de nadruk, meer dan bij Est, op het opbouwen van een kunsthistorisch referentiekader en op het rekening houden met diverse periodes, diverse samenlevingen, diverse perspectieven en diverse contexten. Bijkomend is ook de onderzoekscompetentie een belangrijke component, die vertaald wordt in één leerplandoel (LPD 8).

Een aantal leerplandoelen (LPD 1, LPD 5, LPD 7+) kunnen ook gekoppeld worden aan de leerplandoelen van het GFL binnen de rubriek 'cultureel en artistiek' (LPD 11, LPD 12, LPD 13 van het GFL). Het leerplandoel LPD 8, dat de onderzoekscompetentie nastreeft, hangt samen met de LPD 21, 22, 23 en 27 van het GFL binnen de rubriek 'betekenisvol leren en kiezen'. In Tabel 2 zijn de gelijkenissen en verschillen tussen de drie leerplannen visueel verduidelijkt.

LPD 14 van het GFL, waarbij leerlingen een artistiek-creatief proces vanuit verbeelding doorlopen, komt niet aan bod binnen het leerplan Kun. Een belangrijk verschil met de twee andere leerplannen zit dus in het feit dat het handelingswerkwoord *Creëren* niet vertaald wordt in een leerplandoel in het leerplan Kun. Omgekeerd komen bij Est en ArVo geen onderzoekscompetenties aan bod. Echter zijn er genoeg vakken doorheen de verschillende graden waar deze competentie aan bod kan komen.

In scholen waar in de richting Humane wetenschappen enkel het vak kunstbeschouwing wordt aangeboden en niet esthetica of artistieke vorming, stelt de vraag zich waarom *Creëren* niet aan bod komt, hoewel het wel opgenomen is als minimumdoel 16.04 in de sleutelcompetentie 16 en het voorkomt in de rubriek 'Cultureel en Artistiek' in het GFL. Dit betekent dat alle leerlingen dit doel moeten behalen. Meer specifiek bevat het leerplan Kun enkel de handelingswerkwoorden *Analyseren, Interpreteren, Reflecteren* en *Onderzoekscompetentie*. Geen enkel leerplandoel beoogt een artistiek-creatief proces vanuit verbeelding op gang te brengen. De vraag is dus hoe de sleutelcompetentie cultureel bewustzijn en culturele expressie – en meer bepaald minimumdoel 16.04 *De leerlingen doorlopen een artistiek-creatief proces vanuit verbeelding* – in de richting Humane wetenschappen wordt gerealiseerd en in hoeverre deze leerlingen in contact komen met dit minimumdoel. Hetzelfde geldt voor richtingen waar geen enkel kunstvak wordt aangeboden in de derde graad. Verder in deze verhandeling zullen we zien dat in verschillende scholen niet alle leerlingen in contact komen met een kunstvak. Dit roept een aantal vragen op over de manier waarop bepaalde sleutelcompetenties gerealiseerd worden binnen bepaalde scholen, zeker met betrekking tot artistieke vorming en expressie.

Tabel 2. Vergelijkend overzicht leerplandoelen kunstbeschouwing, esthetica, artistieke vorming en gemeenschappelijk funderend leerplan

	Leerplandoel	GFL	Kunstbeschouwing	Specifieke minimumdoelen	Esthetica	Artistieke Vorming	Leerplandoel Est/ArVo
Analyse	De leerlingen analyseren kunstuitingen naar inhoud, context, functie en vormgeving en hun mogelijke samenhang.	LPD 13	LPD 1	SMD 04.02.01	LPD 3	LPD 1	De leerlingen lichten toe hoe een kunstwerk vanuit vorm en inhoud betekenis geeft.
	De leerlingen analyseren kunstuitingen uit verschillende stromingen en periodes.		LPD 2	SMD 04.02.01			
	De leerlingen analyseren kunstuitingen uit verschillende samenlevingen met inbegrip van niet-westerse samenlevingen.		LPD 3	SMD 04.02.01			
	De leerlingen bouwen een kunsthistorisch referentiekader op.		LPD 4	SMD 04.02.01			
Reflectie	De leerlingen lichten toe hun kunst en kunstuitingen betekenis krijgen in diverse contexten.	LPD 11	LPD 5	SMD 04.02.02	LPD 1	LPD 2	De leerlingen brengen kunst- en cultuuruitingen in verband met de context waarin ze voorkomen.
	De leerlingen reflecteren vanuit meerdere perspectieven over de betekenis van kunst en kunstuitingen.		LPD 6	SMD 04.02.02			
	De leerlingen verwoorden de eigen interpretatie en waardering.	LPD 12	LPD 7+	-	LPD 2	LPD 6	De leerlingen reflecteren over eigen beleving bij uiteenlopende kunst- en cultuuruitingen.
onderzoek	De leerlingen doorlopen een onderzoekscyclus in samenhang met specifieke inhoud van dit leerplan.		LPD 8	SMD 01.01.01			

4. Onderzoek in scholen van het katholiek onderwijsnet

4.1 Analyse lestabellen

Om de omvang van de studie te beperken is gekozen om een aantal doorstroomscholen uit het katholieke net in regio Gent te onderzoeken. Concreet heb ik de lestabellen van de derde graad van de negen scholen met doorstroomrichtingen uit twee scholengemeenschappen onderzocht, namelijk de scholengemeenschappen *De Bron* en *Edith Stein*. Bijkomend heb ik de leerlingen van verschillende richtingen van één van deze scholen een anonieme enquête laten invullen.

Ik beperk mij tot het doorstroomonderwijs omdat ik wil nagaan hoe jongeren in contact komen met kunst in een algemene vorming en niet in een praktische, beroepsgeoriënteerde of artistieke studierichting. Om die reden laat ik de secundaire scholen met dubbele finaliteit en arbeidsfinaliteit en ook het kunst secundair onderwijs (zowel doorstroom als dubbele finaliteit) buiten beschouwing.

Meer dan de helft van de Vlaamse leerlingen gaat naar een school in het vrije onderwijsnet, waarin katholieke scholen veruit de overhand hebben²⁵. Vandaar dat ik mij in dit onderzoek tot het katholieke net beperk. Om praktische redenen koos ik voor scholen in de Gentse regio.

In Tabel 3 is een overzicht te zien van de negen scholen en de richtingen die deze scholen aanbieden in de derde graad doorstroom. De gekleurde vakken zijn de richtingen die de school in kwestie aanbiedt. Om de leesbaarheid van de tabel te vergemakkelijken, werd aan elke school een andere kleur toegekend. Als de school een kunstvak in het lessenrooster van een welbepaalde richting heeft opgenomen, staat dit aangeduid met de afkorting van de benaming van het vak in kwestie. Het cijfer '1' of '2' wijst op het aantal uren dat het vak per week aan bod komt.

De enige constante is dat de richting Humane wetenschappen minstens één kunstvak per week heeft. In veel scholen krijgt deze richting zelfs twee uren. De benaming, en dus wellicht ook de invulling, van het vak, verschilt echter van school tot school. Zo wordt in sommige scholen twee uur

²⁵ Onderwijs Vlaanderen. (s.d). *Onderwijsstatistieken*.
<https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/onderwijs/onderwijsstatistieken>

kunstbeschouwing gegeven in deze richting. In andere scholen wordt één uur kunstbeschouwing gecombineerd met één uur esthetica of één uur artistieke vorming. Bij sommige scholen is er een verschil in het aantal uren tussen het vijfde en het zesde jaar.

Het valt op dat er redelijk wat verschillen tussen de scholen zijn voor wat betreft het aanbieden van kunstvakken. Zowel op gebied van benaming van kunstvak (en dus leerplan), als op het gebied van het aantal richtingen dat een kunstvak aangeboden krijgt, als op het aantal uren per week.

Tabel 3. Overzicht scholen

	studiejaar	studerichting	Economie-moderne talen 5de 6de Economie-wiskunde 6 Economie-wiskunde 8 Humane wetenschappen Grieks-Latijn Grieks-wiskunde 6 Grieks-wiskunde 8 Latijn-wetenschappen Latijn-wiskunde 6 Latijn-wiskunde 8 Latijn-moderne talen Moderne Talen Moderne talen-wetenschappen Wetenschappen-wiskunde 6 Wetenschappen-wiskunde 8 STEM Taal en communicatie- wetenschappen met bedrijfs economie Sportwetenschappen
Scholengemeenschap Edith Stein			
Nieuwen Bosch	EST 1 KB 1	EST 1 KB 1	
Sint-Barbaracollege*	EST 1 KB 2	EST 1 KB 2	EST 1 KB 1
Sint-Bavo**	AV 1 KB 1	AV 1 KB 1	AV 1 KB 1
Sint-Janscollege	EST 1 KB 1	EST 1 KB 1	EST 1 KB 1
Sint-Lievenscollège	EST 1 KB 2	EST 1 KB 2	EST 1 KB 2
Scholengemeenschap De Bron			
Don Bosco campus Sint-Pieters***	KB 1 EST 1	KB 2 EST 1	OKC 2 EST 1
College der Paters Jozefieten	KB 1 EST 1	KB 1 EST 1	EST 1 EST 1
Don Boscocollege	KB 1 EST 1	KB 1 EST 1	EST 1 EST 1
Sint-Franciscus Instituut	KB 2 EST 1	KB 2 EST 1	EST 1 EST 1
deze scholen werken in het kader van Kunstkuurproject samen met dko Sint-Lucasacademie			
* in deze school heet de richting STEM, 'STEAM'			
** in deze school heet de richting STEM, 'Biotechnologische en chemische STEM-wetenschappen'			
*** in deze school heet de richting Grieks-wiskunde 6, 'Grieks-wiskunde-wetenschappen' en Latijn-wiskunde 6, 'Latijn-wiskunde-wetenschappen'			
1: 1 uur			
2: 2 uur			
KB: kunstbeschouwing			
EST: esthetica			
AV: artistieke vorming			
ART: kunsten in kader van STEAM			
OKC: Oude talen, kunst en cultuur			
i: geïntegreerd			

Hieronder volgt een bespreking per school:

4.1.1 Nieuwen Bosch Humaniora

Deze school biedt maar een beperkt aantal doorstroomrichtingen aan, naast richtingen in de dubbele en arbeidsfinaliteit. Maar in alle doorstroomrichtingen is er één uur esthetica voorzien, zowel in het vijfde als in het zesde jaar. In de richting Humane wetenschappen wordt dit gecombineerd met één uur kunstbeschouwing.²⁶

4.1.2 Sint-Barbaracollege

In deze school wordt in de meeste richtingen één uur esthetica gegeven, weliswaar enkel in het vijfde jaar. In de richting STEAM wordt zowel in het vijfde als in het zesde jaar kunst gegeven, onder de benaming 'Art'. Ik deed navraag bij de school welk leerplan hiervoor wordt gebruikt, maar kreeg hierop geen antwoord. Het zijn vooral de richtingen met 8u wiskunde, zoals Economie-wiskunde 8, Grieks-wiskunde 8 en Latijn-wiskunde 8, maar ook Latijn-wetenschappen, Moderne talen en Moderne talen-wetenschappen die het zonder kunstvak moeten stellen. In de richting Humane wetenschappen wordt in de volledige derde graad twee uur kunstbeschouwing gegeven.²⁷

4.1.3 Sint-Bavo Humaniora

In deze school wordt in de meeste richtingen één uur artistieke vorming gegeven in het vijfde jaar. In de richtingen Humane wetenschappen, Grieks-Latijn en Latijn-moderne talen komt daar nog één uur kunstbeschouwing bij in het vijfde jaar. Deze drie richtingen hebben ook als enigen één uur kunstbeschouwing in het zesde jaar.

Deze school werkt binnen het vak artistieke vorming samen met Sint-Lucasacademie in het kader van het Kunstkuurproject. Daarbij wordt gewerkt rond verschillende thema's, zoals fauvisme, het *Lam Gods*, moderne architectuur... De leerkracht van de school zorgt voor het theoretische deel. De leerkrachten van de academie nemen het praktische luik op zich (eerder in co-teaching) en zorgen voor het materiaal. Een aantal voorbeelden van opdrachten dit jaar waren: schilderen van een vaas bloemen met een patroon (strepen, ruiten, bloemen) als achtergrond in fauvistische stijl, een stuk van het *Lam Gods* schilderen op A4 waarbij elke leerling van de klas een ander stuk schildert (leren observeren van details en kleuren mengen), het maken van een maquette in de stijl van een modern architect.²⁸

²⁶ Nieuwen Bosch Humaniora. (s.d.). *Studieaanbod*. Geraadpleegd 29 april 2025. <https://www.nieuwenboschhumaniora.be/studieaanbod/>.

²⁷ Sint-Barbaracollege. (2025). *Leren op SBC*. Geraadpleegd 29 april 2025. <https://www.sint-barbara.be/humaniora/leren-op-sbc/#studieaanbod>

²⁸ Overleg met de leerkracht kunstbeschouwing en artistieke vorming op 9 december 2024.

Ook hier zijn het de richtingen met 8u wiskunde die het zonder kunstvak moeten stellen (Economie-wiskunde 8, Grieks-wiskunde 8, Latijn-wiskunde 8, Wetenschappen-wiskunde 8), alsook de richting Taal en communicatiewetenschappen met bedrijfseconomie.²⁹ Zowel in deze school als in het Sint-Barbaracollege lijkt het erop dat de afwezigheid van een kunstvak in deze richtingen vooral te maken heeft met een gebrek aan 'plaats' in het uurrooster. Een pertinente vraag is of deze leerlingen dan voldoende in contact komen met kunst en culturele expressie in andere vakken, of op schoolniveau. Dit zal verder in dit onderzoek geanalyseerd worden in de resultaten van de leerlingenenquête, voor wat betreft de Sint-Bavohumaniora.

4.1.4 Sint-Janscollege

In deze school krijgen de Humane wetenschappen één uur kunstbeschouwing en één uur artistieke vorming, zowel in het vijfde als in het zesde jaar. De richting Grieks-Latijn krijgt één uur artistieke vorming in het vijfde jaar en één uur esthetica in het vijfde én zesde jaar. Ook de richtingen Economie-wiskunde 6 en Economie-wiskunde 8 hebben zowel in het vijfde als in het zesde jaar één uur esthetica. Alle andere richtingen hebben één uur esthetica in het vijfde jaar.³⁰ Hier slaagt de school er wel in om elke richting minstens één uur kunst te geven, ook in de richtingen met 8u wiskunde. Dit wordt opgelost door de richtingen met 8u wiskunde 33 lessen per week te geven in plaats van 32 lessen, en één vak (Seminarie, 1 uur) niet te geven aan die richtingen.

4.1.5 Sint-Lievenscollege

In deze school krijgen alle richtingen in het vijfde jaar minstens één uur kunst met uitzondering van de richtingen met 8u wiskunde. In de richtingen Humane wetenschappen en Grieks-Latijn gaat het om twee uur kunstbeschouwing per week, in beide jaren van de derde graad. De andere richtingen volgen één uur esthetica per week. In de richtingen met 8u wiskunde — waarbinnen het kunstvak is weggefallen omwille van de recente onderwijshervormingen — wordt esthetica 'geïntegreerd' aangeboden. Dit zowel in het vijfde als in het zesde jaar. Ook voor de richting Moderne talen-wetenschappen is dit het geval in het zesde jaar.³¹

²⁹ Sint-Bavo Humaniora. (s.d). *Sint-Bavo Lessentabel derde graad*. Geraadpleegd 29 april 2025. <https://www.sintbavogent.be/uploads/humaniora/documents/Lessentabellen-derde-graad-algemeen-overzicht-7.pdf>

³⁰ Sint-Janscollege. (2025). *Lessentabel derde graad*. Geraadpleegd 29 april 2025. <https://humaniora.sjc-gent.be/wp-content/uploads/lessentabel-3de-graad-1.pdf>

³¹ Sint-Lievenscollege. (2025). *Studierichtingen & doorstroommogelijkheden*. Geraadpleegd 29 april 2025. <https://www.sintliefenscollege.be/aanbod>

Het concept 'geïntegreerd' verdient apart duiding. Omdat de leerkracht esthetica zich niet kon vinden in het verdwijnen van het vak voor deze leerlingen, ontwikkelde hij een waardevol alternatief: 'esthetica+', een extra curriculaire initiatief waarbij hij op vrijwillige basis kunstzinnige activiteiten zou aanbieden buiten de reguliere schooluren. Hij koppelde dit initiatief aan de pedagogische visie van de school en overtuigde de directie met een sterk onderbouwde visietekst, inclusief uitgewerkte voorstellen zoals een architectuurwandeling in Gent, een les rond schildertechniek tijdens een bezoek aan het *Lam Gods*, en een thematische rondleiding in de Afgietselwerkplaats van het Jubelpark.

De directie gaf haar akkoord om dit initiatief tijdens het schooljaar 2024-2025 op te starten. Omdat de leerkracht ook Frans geeft aan deze richtingen, grijpt hij bovendien de kans om in zijn taallessen kunst beschouwende accenten te verwerken. Zo ontstaat er, ondanks het formele wegvallen van het vak, toch een doorstroming van esthetische vorming binnen de lessen Frans.³²

Dat deze leerkracht op creatieve wijze een structurele leemte opvangt, verdient erkenning. Het initiatief 'esthetica+' getuigt van pedagogische visie én passie. Tegelijk maakt het pijnlijk zichtbaar dat de continuïteit van kunstvakken in deze richtingen vandaag grotendeels afhankelijk is van individuele inzet en bereidheid tot vrijwillige engagementen.

Dat dit initiatief geen overbodige luxe is, blijkt duidelijk uit de getuigenissen van leerlingen uit de laatste lichting van de wiskunderichting die nog wél het vak esthetica in hun lessenrooster hadden. Deze getuigenissen zijn ook te vinden in de motivatienota van de leerkracht (zie Bijlage E). Hun woorden zijn krachtig en overtuigend. Ze tonen aan hoe kunstvakken bijdragen aan persoonlijke ontwikkeling, creatieve ontplooiing, en algemene vorming — zelfs, of misschien juist, binnen de meest theoretische studierichtingen.

Een aantal fragmenten uit de getuigenissen van leerlingen:

"De richting die dag in dag uit met schoonheid bezig is, zou toch esthetica, de studie van het schone, moeten krijgen?"

"Het is maar een uurtje dat verloren gaat, maar het zijn eeuwen in de geschiedenis die aan jouw ogen voorbijgaan."

"Het is niet enkel een uur 'ontspanning', maar ook een uur waarin de algemene kennis wordt uitgebreid."

"Kan ik uit het college vertrekken indien ik niet weet wie Michelangelo of Salvador Dalí is? Ik vind van niet."

³² Telefonisch gesprek met de leerkracht esthetica op 22 april 2025, mailverkeer op 25 april 2025.

Deze school werkt ook samen met Sint-Lucasacademie in het kader van het Kunstkuurproject. Omdat reeds vastlag dat ik de leerlingen van Sint-Bavo zou bevragen, heb ik niet verder gevraagd hoe deze samenwerking concreet wordt ingevuld in het Sint-Lievenscollege.

4.1.6 Don Bosco Campus Sint-Pieters

In deze school hebben heel weinig richtingen in de derde graad een kunstvak. Enkel de richting Humane wetenschappen en Moderne talen hebben één uur, respectievelijk twee uur kunstbeschouwing in het vijfde en zesde jaar³³. De vakken artistieke vorming en esthetica worden hier niet aangeboden. De vraag is dus hoe deze school het minimumdoel 16.04 realiseert voor de derde graad.

Deze school voorziet wel nog een vak 'oude talen, kunst en cultuur' voor een aantal richtingen met klassieke talen. Zo hebben de richtingen Grieks-Latijn en Latijn-moderne talen twee uur van dit vak in het vijfde jaar. In het zesde jaar hebben de richtingen Grieks-Latijn, Latijn-moderne talen en Latijn-wetenschappen één uur van dit vak. Na navraag gedaan te hebben bij de leerkrachten klassieke talen in kwestie, wordt voor dit vak vooral geput uit het GFL en uit het leerplan Latijn of Grieks. Lesinhoudelijk werd niet gesproken over het realiseren van een artistiek-creatief proces vanuit verbeelding binnen deze lessen.³⁴ Ook hier is er dus geen expliciete realisatie van het minimumdoel 16.04 aanwezig.

Ik heb ook contact gehad met de leerkracht kunstbeschouwing van de derde graad van deze school. Uit zijn antwoord bleek de grote ontgoocheling omwille van het afschaffen van een kunstvak in bijna alle richtingen, behalve de Humane wetenschappen en Moderne talen. Deze beslissing werd door de vorige directie genomen zonder overleg met de leerkracht in kwestie en zonder voorafgaande communicatie³⁵. Dit voorbeeld toont nog maar eens de vrijblijvendheid van de kunstvakken in de leerplannen van Katholiek Onderwijs Vlaanderen.

In de richting Humane wetenschappen wordt wel ook het vak cultuurwetenschappen gegeven. Omdat hier geen specifiek leerplan voor bestaat en ik geen duidelijk antwoord kreeg over welke leerplandoelen hiervoor gebruikt worden, is dit vak in deze analyse buiten beschouwing gelaten.

4.1.7 College der Paters Jozefieten (Melle)

In deze school hebben de richtingen Economie-moderne talen, Economie-wiskunde 6, Moderne talen, Latijn-moderne talen en Wetenschappen-wiskunde 6 (in het zesde jaar wordt dit 7 of 8 uur wiskunde) zowel in het vijfde als in het zesde jaar esthetica. Moderne talen-wetenschappen, Latijn-

³³ Don Bosco Sint-Pieters. (2025). *Studieaanbod derde graad*. Geraadpleegd 29 april 2025.

<https://www.donboscosintpieters.be/derdegraad>

³⁴ Mailverkeer op 26/03/2025 en 28/03/2025 met de leerkrachten klassieke talen

³⁵ Mailverkeer 26/03/2025, 17/04/2025 en 28/04/2025 met de leerkracht kunstbeschouwing

wetenschappen en Latijn-wiskunde 6 (in het zesde wordt dit 7 of 8 uur wiskunde) hebben esthetica enkel in het vijfde jaar.³⁶ Alle richtingen hebben dus minstens één uur esthetica doorheen de derde graad.

4.1.8 Don Boscocollege (Zwijnaarde)

In deze school hebben alle richtingen, behalve Humane wetenschappen, één uur esthetica in het vijfde jaar. De richting Humane Wetenschappen heeft één uur kunstbeschouwing in het vijfde en zesde jaar.³⁷

Het Sint-Pietersinstituut, dat hierboven reeds werd besproken, maakt sinds kort deel uit van Don Bosco Gent. Van de negen onderzochte scholen zijn deze twee dus het nauwst met elkaar verbonden. Het is vreemd dat Don Bosco Zwijnaarde wel in alle richtingen een kunstvak aanbiedt, terwijl dit in Sint-Pieters niet het geval is. Men kan zich afvragen in hoeverre dit soort verschillen wordt besproken tussen beide scholen en in welke mate hier grondig over gereflecteerd wordt.

4.1.9 Sint-Franciscus Instituut (Melle)

Deze school biedt naast doorstroomfinaliteit, ook een aantal richtingen in dubbele en arbeidsmarktfinaliteit aan. Hier hebben alle doorstroomrichtingen, behalve Humane wetenschappen, één uur esthetica in het vijfde en zesde jaar. De richting Humane wetenschappen heeft twee uur kunstbeschouwing in het vijfde en zesde jaar.³⁸

4.1.10 Tendensen

Ondanks de verschillende accenten per school, kunnen we toch een aantal tendensen onderscheiden.

In de meeste van deze scholen hebben de meeste richtingen minstens één uur kunst per week in één van de twee jaren van de derde graad. Het vaakst gaat het om kunstbeschouwing voor de richting Humane wetenschappen en esthetica voor de andere richtingen. De meeste scholen kiezen ervoor om een artistiek vak in het vijfde jaar aan te bieden. Sommige scholen bieden in beide jaren een kunstvak aan.

Een aantal scholen biedt in heel weinig richtingen een kunstvak aan. Hoewel dit een minderheid is, is dit toch een zorgwekkende vaststelling. Helaas is het in het kader van deze masterproef niet gelukt de leerlingen van deze scholen te bevragen. We kunnen dus geen sluitend antwoord bieden op de vraag

³⁶ College Melle. (2025). *Studierichtingen derde graad*. Geraadpleegd 29 april 2025.
<https://www.collegemelle.be/secundair/studierichtingen/3de-graad>

³⁷ Don Bosco Zwijnaarde. (2025). *Studieaanbod derde graad*. Geraadpleegd 29 april 2025.
<https://dbz.be/derdegraad>

³⁸ Sint-Franciscus Melle. (s.d.). *Studieaanbod*. Geraadpleegd 29 april 2025.
<https://www.sfimelle.be/studieaanbod/#studieaanbod-graad3>

of in deze scholen sleutelcompetentie 16 in het algemeen en minimumdoel 16.04 in het bijzonder voldoende aan bod komt in de derde graad. Toch kunnen we veronderstellen dat in deze scholen kunst een nog minder prominente plaats inneemt.

In slechts twee scholen wordt het vak artistieke vorming gegeven, namelijk in Sint-Bavo Humaniora en Sint-Janscollege. Het Sint-Barbaracollege is de enige school die van de richting STEM, *STEAM* maakt, met een apart vak 'Art'. In Sint-Bavo bestaat de richting STEM ook, maar krijgt ze de naam Biotechnologische en chemische STEM wetenschappen. In die richting wordt een uur artistieke vorming gegeven, waarvan de inhoud niet specifiek samenhangt met de andere STEM-vakken.³⁹

In de scholen waar niet alle richtingen een kunstvak hebben, zijn dit het vaakst richtingen met 8 uur wiskunde of een richting zoals Moderne talen, Moderne talen-wetenschappen, Taal en communicatiewetenschappen met bedrijfseconomie of Latijn-wetenschappen.

Globaal kunnen we dus stellen, dat ondanks het feit dat esthetica en artistieke vorming geen verplichte vakken zijn volgens de leerplannen van het KOV, de meeste scholen met doorstroomrichtingen uit twee Gentse scholengemeenschappen, wel een kunstvak aanbieden aan de meeste studierichtingen. Ze kiezen er dus voor om de sleutelcompetentie 16 vooral te realiseren doorheen een vast uur kunst per week, naast het realiseren van de doelen in het GFL. Bij veel scholen gaat het weliswaar meestal maar om één uur voor de volledige derde graad. Als we dit omrekenen in lesuren doorheen een volledig schooljaar, geeft dit, rekening houdend met vakanties, extra verlofdagen en uitstappen, ongeveer 30 sessies van 50 minuten, wat nog steeds vrij minimaal is. Als we rekening houden met de verschillende kunstuitingen die aan bod zouden kunnen komen (beeldende kunsten, muziek, podiumkunsten, audiovisuele kunst, architectuur, dans, toegepaste kunsten en mengvormen), kunnen er gemiddeld zo'n 150 minuten aan elke kunstuiting besteed worden. Dit blijft heel beperkt.

De voorgaande analyse van de leerplannen leert ons dat vooral artistieke vorming de nadruk legt op creatieve expressie. Bij esthetica komt dit ook aan bod, maar iets minder prominent. Bij kunstbeschouwing komt creatieve expressie niet aan bod. Het is voorbarig om conclusies te trekken zonder de desbetreffende leerlingen van alle scholen ondervraagd te hebben. Maar we kunnen veronderstellen dat in het vak artistieke vorming, dat slechts door twee scholen wordt aangeboden, creatieve expressie aan bod komt. In het vak esthetica, aangeboden door zeven scholen, komt het mogelijks aan bod. In het vak kunstbeschouwing komt het, als men het leerplan volgt, niet aan bod. De leerlingen in de richting Humane Wetenschappen van vijf van de acht scholen (die deze richting aanbieden) komen dus mogelijks niet in contact met creatieve expressie.

³⁹ Overleg met de leerkracht kunstbeschouwing en artistieke vorming op 9 december 2024.

Omdat de meeste kunstvakken deel uitmaken van het complementair gedeelte van het leerplan, hangt het aanbieden van kunstvakken dus bovendien af van de scholen zelf en in welke mate zij het belang van kunst, cultuur en artistieke expressie onderschrijven. Ondanks de bereidheid bij schooldirecties om kunstzinnige vorming te ondersteunen, wordt die ambitie niet zelden overschaduwd door de noodzaak om aansluiting te vinden bij actuele technologische, economische en sociale evoluties⁴⁰. Zo valt op dat in de richtingen die inspelen op de huidige maatschappelijk en economisch ‘nuttige’ tendensen, zoals de richtingen met 8 uur wiskunde en de richtingen waar moderne talen (zoals Spaans) of communicatievakken aan bod komen, de kunstvakken als eerste sneuvelen. De steeds meer tegenvallende PISA resultaten versterken die tendens nog⁴¹.

Op de vraag in welke mate minimumdoel 16.04 aan bod komt, tracht ik te beantwoorden aan de hand van de analyse van de leerlingenenquête. De resultaten hiervan worden behandeld in hoofdstuk 4.3.

4.2 Kunstkuur

Het project Kunstkuur, dat deel uitmaakt van Cultuurkuur, verdient kort duiding in deze verhandeling. Kunstkuur is een project dat samenwerking stimuleert tussen een academie voor deeltijds kunstonderwijs en een school uit het basis-, secundair of hoger onderwijs. Gedurende drie jaar werken leerkrachten van beide instellingen samen in de klas om kunst en cultuur een vaste plaats te geven in het reguliere onderwijs. Dit zorgt voor een verrijking van het lesaanbod en biedt leerlingen de kans om hun creatieve talenten te ontdekken en ontwikkelen. Daarnaast krijgt de academie extra middelen en lestijden om deze samenwerking mogelijk te maken. Het project draagt zo bij aan de artistieke groei van leerlingen en stimuleert hun betrokkenheid bij kunstonderwijs.⁴²

Twee van de negen onderzochte scholen doen een beroep op Kunstkuur, namelijk Sint-Bavo Humaniora en Sint-Lievenscollege. Omdat deze samenwerking specifiek doelt op de creatieve ontplooiing van leerlingen in het reguliere onderwijs, vond ik het essentieel om minstens één van deze twee scholen te bevragen via de leerlingenenquête.

⁴⁰ Dehondt, M. & Verneert, F., (2023). Waarom cultuur in het onderwijs geen optie mag zijn. *Knack*. <https://www.knack.be/nieuws/belgie/onderwijs/waarom-cultuur-in-het-onderwijs-geen-optie-mag-zijn/>

⁴¹ Dehondt, M. & Verneert, F., (2023). Waarom cultuur in het onderwijs geen optie mag zijn. *Knack*. <https://www.knack.be/nieuws/belgie/onderwijs/waarom-cultuur-in-het-onderwijs-geen-optie-mag-zijn/>

⁴² Vlaamse Overheid. (s.d.). Cultuurkuur.be. Geraadpleegd 25 april 2025. <https://www.cultuurkuur.be/kunstkuur>.

4.3 Bevraging leerlingen

4.3.1 Voorbereiding

Om een objectief beeld te krijgen van de aanwezigheid van kunsteducatie, en in het bijzonder culturele expressie in de derde graad van het secundair onderwijs, was het de bedoeling om leerlingen van het vijfde middelbaar van drie scholen te bevragen. Hiervoor stelde ik een online enquête op in het programma Qualtrics die de leerlingen anoniem zouden invullen. De keuze voor de scholen gebeurde op basis van de analyse in hoofdstuk 4.1. Om een zo goed mogelijk beeld te krijgen van het aanbod op gebied van kunst en creativiteit maakte ik een opdeling in drie categorieën:

1. een school waar heel weinig richtingen een kunstvak aangeboden krijgen in het vijfde middelbaar.
2. een school waar alle richtingen een kunstvak aangeboden krijgen in het vijfde middelbaar
3. een school waar redelijk wat richtingen een kunstvak aangeboden krijgen in het vijfde middelbaar en die bovendien een samenwerkingsproject aangingen met het Kunstkuurproject.

Het bleek uiteindelijk bijzonder uitdagend om scholen te vinden die bereid waren op mijn vraag in te gaan. Uiteindelijk heb ik acht van de negen scholen aangeschreven. (Sint-Lievens kwam niet in aanmerking voor categorie 3 omdat ik reeds een positief antwoord van Sint-Bavo had ontvangen.) Na verschillende herinneringen gestuurd te hebben naar de scholen, gedurende ongeveer één maand, waarvan de meeste onbeantwoord bleven, heb ik moeten besluiten dat ik slechts één school zou kunnen bevragen, namelijk de leerlingen van Sint-Bavo Humaniora. Daardoor werd het geen comparatief onderzoek tussen scholen onderling, maar een onderzoek binnen één school.

Omdat ik intussen al bezig was met het opstellen van de vragen en het praktisch regelen van het invullen van de vragenlijst, werden uiteindelijk niet alle klassen van het vijfde jaar van Sint-Bavo Humaniora bevroegd. Deze school heeft een zeer groot leerlingenaantal en heel wat richtingen, waardoor ik mij had beperkt tot een aantal richtingen om op die manier een evenwichtige verdeling van de leerlingen tussen de verschillende scholen te krijgen. In de veronderstelling dat ik nog andere scholen zou vinden, had ik de enquête intussen al gepubliceerd, met een keuzevraag over de studierichtingen. Daardoor was het niet mogelijk dit a posteriori nog aan te passen, en de overige richtingen die Sint-Bavo humaniora aanbiedt, in de vragenlijst toe te voegen.

Het vijfde middelbaar in deze school telt in totaal 189 leerlingen. Daarvan volgen 166 leerlingen een richting met een kunstvak. 23 leerlingen volgen een richting zonder kunstvak. Dit is dus slechts 12% van de volledige leerlingenpopulatie van het vijfde jaar.⁴³

De volgende richtingen met kunstvak kregen de vragenlijst:

Humane wetenschappen (24 leerlingen)

Grieks-Latijn (2 leerlingen)

Grieks-wiskunde 6 (3 leerlingen)

Latijn-moderne talen (3 leerlingen)

Latijn-wiskunde 6 (12 leerlingen)

Wetenschappen-wiskunde 6 (13 leerlingen)

Biotechnologische en Chemische STEM wetenschappen (15 leerlingen)

In totaal kregen 72 leerlingen met een kunstvak de vragenlijst. Dit is iets minder dan de helft van het aantal leerlingen met een kunstvak. Daarvan hebben 61 leerlingen de vragenlijst ingevuld; 22 leerlingen uit de richting Humane wetenschappen, 2 leerlingen uit de richting Grieks-Latijn, 4 leerlingen uit de richting Grieks-wiskunde 6, 7 leerlingen uit de richting Latijn-wiskunde 6, 13 leerlingen uit de richting Wetenschappen-wiskunde 6 en 13 leerlingen uit de richting Biotechnologische en chemische STEM wetenschappen.

De volgende richtingen zonder kunstvak kregen de vragenlijst:

Grieks-wiskunde 8 (3 leerlingen)

Latijn-wiskunde 8 (2 leerlingen)

Taal en communicatiewetenschappen met bedrijfseconomie (9 leerlingen)

Wetenschappen-wiskunde 8 (9 leerlingen)

In totaal kregen 23 leerlingen zonder kunstvak de vragenlijst. Dit zijn alle leerlingen van het vijfde jaar van deze school zonder kunstvak. Daarvan hebben 11 leerlingen de vragenlijst ingevuld; 3 leerlingen uit de richting Grieks-wiskunde 8, 1 leerling uit de richting Latijn-wiskunde 8, 3 leerlingen uit de richting

⁴³ Communicatie met de leerkracht kunstbeschouwing en artistieke vorming op 28 februari 2025.

Wetenschappen-wiskunde 8, en 4 leerlingen uit de richting Taal en communicatiewetenschappen met bedrijfseconomie.

Hoewel Sint-Bavo humaniora niet aan alle richtingen een kunstvak aanbiedt, gaat het bij de richtingen zonder kunstvak om studierichtingen met heel weinig leerlingen. Bovendien was deze groep leerlingen zonder kunstvak moeilijker te bereiken, doordat ze de vragenlijst niet konden invullen tijdens een kunstvak. Ik heb hiervoor andere leerkrachten moeten aanspreken. Deze leerkrachten wensten echter geen tijd van hun kostbare lestijd te verliezen, waardoor die leerlingen de vragenlijst moesten invullen tijdens de pauze, tijdens een studie-uur, thuis of op internaat. Dit zorgde voor een lagere respons binnen deze richtingen zonder kunstvak, tegenover de leerlingen met een kunstvak. Bijna 85% van de leerlingen met kunstvak vullen de vragenlijst in tegenover slechts 48% voor de leerlingen zonder kunstvak. Dit brengt de totale respons bij een leerlingenpopulatie van 95 leerlingen in totaal op 75%.

De vragenlijst werd opgesplitst in een gemeenschappelijk deel en een deel met vragen die verschillend waren voor de leerlingen die geen kunstvak hebben en zij die wel een kunstvak hebben. Op basis van de antwoorden op de vragen “*Op welke school zit je?*” en “*Welke richting volg je?*”, kregen de leerlingen ofwel de ene soort vragen, ofwel de andere soort vragen. De volledige vragenlijst is te vinden in Bijlage A. De vragenlijst is zo opgesteld om antwoorden te krijgen op de volgende vragen:

1. Wat beschouwen de leerlingen als kunst? Zijn er verschillen in wat leerlingen als kunst beschouwen op basis van hun affiniteiten en interesses (meer wiskundige of meer talige richting, wel een kunstvak, geen kunstvak)?
2. In hoeverre is creatieve expressie aanwezig in de derde graad en op welke manier (in een kunstvak, in een ander vak, op schoolniveau)?
3. Hoe ervaren leerlingen de aan- of afwezigheid van kunstvakken en creatieve expressie in de klas en op school?
4. Heeft de aan-/afwezigheid van kunst en creatieve expressie een impact op hoe leerlingen naar kunst kijken, kunst beleven, kunst begrijpen en kunst ‘onthouden’, en heeft het een invloed op hun welbevinden?

4.3.2. Analyse

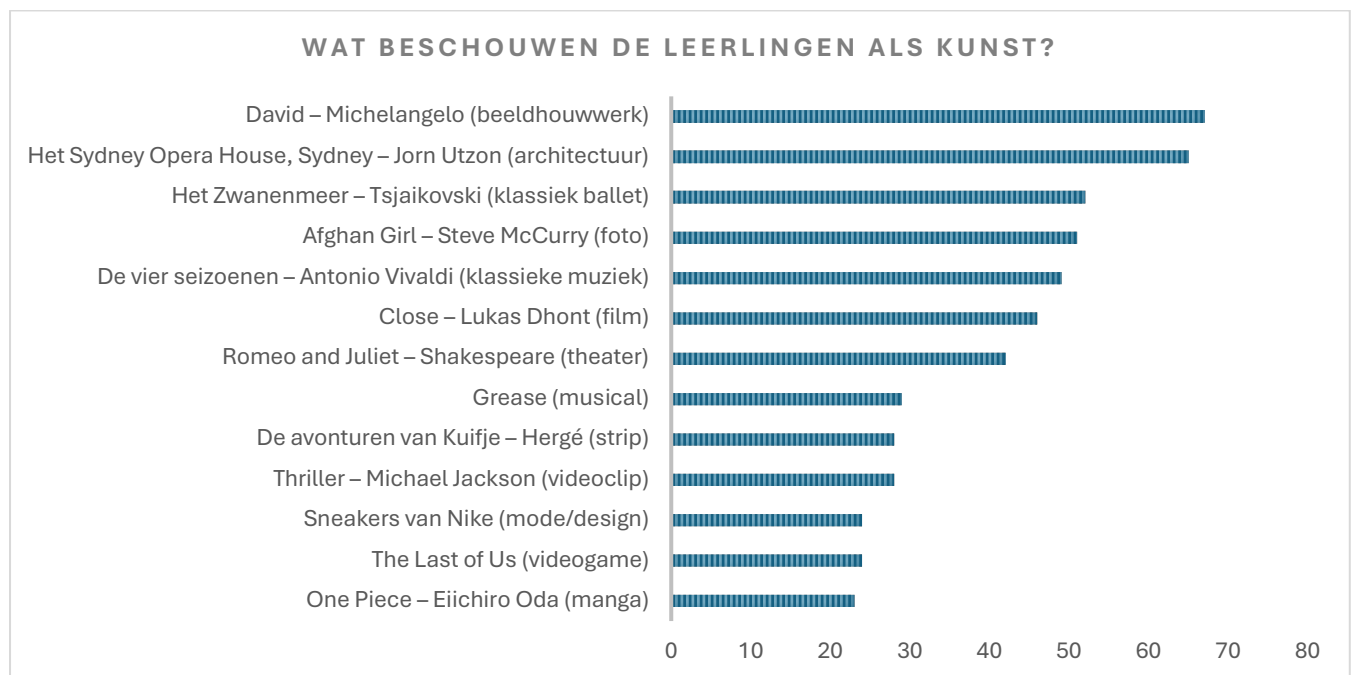
De resultaten van de bevraging zijn te vinden in Bijlage B (alle leerlingen), C (leerlingen met kunstvak) en D (leerlingen zonder kunstvak). Hieronder volgt een analyse van de resultaten.

1. Wat beschouwen de leerlingen als kunst?

Deze vraag was dezelfde voor alle leerlingen. In deze vraag werden 13 kunstvormen opgelijst, met ter verduidelijking een afbeelding van het kunstwerk of de kunstuiting in kwestie. Er werd aan de leerlingen gevraagd aan te vinken wat zij als kunst beschouwen. Uit de resultaten in Figuur 1 hieronder valt op dat de 'klassieke' kunstvormen, zoals beeldhouwkunst, architectuur, klassiek ballet, fotografie, klassieke muziek, film en theater de meeste stemmen kregen. De absolute koplopers zijn de *David* van Michelangelo en het *Sydney Opera House* in Sydney van de architect Jorn Utzon.

De recentere kunstvormen zoals musical, strips, videoclip, mode, videogame en manga werden minder vaak aangevinkt. Een minderheid van de leerlingen (8 leerlingen) vinkte alle antwoordmogelijkheden aan. Hieruit blijkt dat de leerlingen kunst toch nog vanuit een vrij klassiek en traditioneel beeld benaderen. Daarbij zijn de resultaten vrij gelijklopend tussen de leerlingen met kunstvak tegenover de leerlingen zonder kunstvak. Ook zijn er geen significante verschillen tussen de verschillende richtingen. Er lijkt dus geen verschil te zijn tussen de achtergrond en interesses van de leerlingen voor wat betreft hun begrip van kunst. Toch moeten deze resultaten met de nodige omzichtigheid geïnterpreteerd worden. Het ging hier slechts om een 'aanvinken van'. Daarbij rijst de vraag of de leerlingen enkel aanduiden wat ze 'kenden' of dat ze werkelijk aanvinken wat zij als kunst 'beschouwen', zelfs al zijn ze minder vertrouwd met het werk in kwestie.

Figuur 1. Wat beschouwen de leerlingen als kunst?

2. In hoeverre is creatieve expressie aanwezig in de derde graad en op welke manier (in een kunstvak, in een ander vak, op schoolniveau)?

De vraag voor de leerlingen met kunstvak luidde als volgt: *“Is er ruimte voor ‘zelf creëren’ (zelf iets tekenen, schilderen, boetseren, fotograferen, schrijven, musiceren, uitbeelden, een toneelstuk spelen, een dans inoefenen...) in dit kunstvak/deze kunstvakken?”*

3% van de leerlingen oordeelt dat dit niet aan bod komt (2 leerlingen van de 61). Nochtans heb ik bij het consulteren van de jaarplanning en tijdens overleg met de vakleerkracht kunnen zien dat dit wel aan bod komt. Zeker gezien de samenwerking met de Sint-Lucasacademie in het kader van het Kunstkuurproject komen creatieve opdrachten duidelijk wel aan bod.

Volgens 15% van de leerlingen komt dit wel aan bod, maar minder dan drie lesmomenten per jaar. Volgens 43% van de leerlingen is er minstens tijdens drie lesmomenten per jaar ruimte om zelf iets te creëren. 39% van de leerlingen oordeelt dat er minstens vijf lesmomenten aan besteed worden. De overgrote meerderheid, 82% oordeelt dus dat creatieve expressie regelmatig tot vaak aan bod komt tijdens de lessen. We kunnen hieruit besluiten dat in het vijfde middelbaar van Sint-Bavo humaniora tijdens de lessen artistieke vorming (en/of kunstbeschouwing) het minimumdoel 16.04 wel degelijk aandacht krijgt.

Vervolgens kregen alle leerlingen een aantal vragen om na te gaan of kunst aan bod komt in andere vakken en/of op schoolniveau en of in die andere vakken of op schoolniveau ruimte is voor creatie. Op de vraag *“Komt kunst aan bod in andere vakken?”* antwoordt 58% bevestigend. 42% antwoordt negatief. De meningen zijn op dat vlak dus verdeeld. In de groep van leerlingen met kunstvak oordeelt 56% dat kunst aan bod komt in andere vakken. In de groep van leerlingen zonder kunstvak is dat 73% (8 leerlingen tegenover 3 leerlingen). Vooral in de richtingen Taal en communicatiewetenschappen met bedrijfseconomie, Grieks-wiskunde 6, Humane wetenschappen en Biotechnologische en chemische STEM wetenschappen oordeelt telkens ongeveer de helft of zelfs meer van deze klassen dat kunst niet aan bod komt in andere vakken. Hier rijst de vraag of dit komt omdat de leerkrachten weinig nadruk leggen op het artistieke tijdens een bepaald lesonderwerp, of dat dit meer te maken heeft met een gebrek aan besef bij de leerlingen dat in sommige vakken kunst wel degelijk aan bod komt.

Wie “ja” antwoordde op bovenstaande vraag, werd bovendien gevraagd om te verduidelijken in welke vakken kunst aan bod komt. De vakken die het vaakst aangehaald worden, zijn: geschiedenis (24x) gevolgd door de taalvakken (Nederlands (9x), Frans (9x), Engels (2x)). Godsdienst wordt ook 4x vermeld. De klassieke talen, Latijn en Grieks, worden eenmalig vermeld. Eén enkele keer worden wiskunde, filosofie, aardrijkskunde en lichamelijke opvoeding vermeld. Gezien de verschillende vakken

die aangehaald worden, lijkt het wel zo te zijn dat kunst af en toe aan bod komt in andere vakken. Toch beperkt zich dit voornamelijk tot geschiedenis, de taalvakken, en levensbeschouwelijke vakken. Er is dus zeker nog ruimte om ook in andere vakken kunst meer aan bod te laten komen. Zo kan ook in de lessen wiskunde of zelfs wetenschappen de link met kunst gelegd worden.

Op de vraag *“Is er ruimte voor ‘zelf creëren’ (zelf iets tekenen, schilderen, boetseren, fotograferen, schrijven, musiceren, uitbeelden, een kunstwerk maken, een toneelstuk spelen, een dans inoefenen...) in deze andere vakken waarin kunst aan bod komt?”* antwoorden slechts 3 van de 42 leerlingen die affirmatief geantwoord hadden op het feit of kunst aan bod komt in andere vakken, *“ja”*.

Bij de vraag om te verduidelijken over welke projecten het dan gaat, werden volgende antwoorden geregistreerd: *“Stem-project”, “andere kunstwerken/kunstenaars nabootsen”* en *“omdat alles wat je maakt goed is”*. Uit de verduidelijking van de projecten in kwestie, blijkt echter dat twee leerlingen de vraag verkeerd begrepen hebben, en dat ze vooral verwijzen naar creatieve activiteiten tijdens de les artistieke vorming. Eén leerling uit de richting Wetenschappen-wiskunde 6 verwijst naar een ‘Stem-project’. Nochtans volgt deze leerling geen STEM-richting, en kwam dit ook niet naar voor in de vermelde vakken in de vraag ervoor. Toch kan dit inderdaad een project zijn binnen een STEM-richting of -les waarin kunst verweven wordt met bijvoorbeeld een wiskundig of wetenschappelijk experiment. Uit deze antwoorden blijkt toch dat de ruimte voor creatieve expressie binnen andere vakken waarin kunst aan bod komt, beperkt is, mogelijk zelfs onbestaande. Althans vanuit het perspectief van de leerling. Voor zowel de leerlingen met kunstvak als zij zonder kunstvak komen creatieve opdrachten tijdens de lessen (andere dan kunstvakken) dus niet of vrij fragmentarisch aan bod.

De volgende vraag betreft kunst op schoolniveau. Op de vraag *“Worden er initiatieven op school georganiseerd waarin kunst aan bod komt? (Bijvoorbeeld een kunstendag, projectdag of -week, bezoek theater, film, tentoonstelling...)”* antwoordt 64% dat er zulke initiatieven worden georganiseerd. 36% oordeelt dat er geen zulke initiatieven worden georganiseerd. Er zijn geen significante verschillen tussen de leerlingengroep met kunstvak (62% antwoordt *“ja”*) en de groep zonder kunstvak (73% antwoordt *“ja”*). Het zijn vooral de leerlingen uit de richtingen Latijn-wiskunde 6 (57% antwoordt *“nee”*) Wetenschappen-wiskunde 6 (54% antwoordt *“nee”*) en Biotechnologische en chemische STEM wetenschappen (69% antwoordt *“nee”*) die van oordeel zijn dat kunst op schoolniveau niet aan bod komt. De leerlingen uit de richting Humane wetenschappen zijn dan weer het meest overtuigd van kunstinitiatieven op schoolniveau; 91% van deze klasgroep antwoordt affirmatief.

Bij de vraag om te verduidelijken welke initiatieven georganiseerd worden, werden volgende activiteiten neergeschreven: projectweek, kunstwerken over het klimaat, toneelstuk, museum, film, tentoonstelling, Film Fest Gent, kleine tentoonstellingen eerstejaars. Er worden dus wel degelijk

initiatieven op schoolniveau georganiseerd. Blijkbaar ervaren sommigen leerlingen dit niet zo. Mogelijks zijn er meer zulke initiatieven voor bepaalde richtingen, of jaren, in vergelijking met andere richtingen of studie jaren. Zo had de klas Humane wetenschappen tijdens een projectweek gedurende 3 dagen een designproject in samenwerking met de stad Gent en het Design Museum Gent⁴⁴.

Op de bijkomende vraag *“Is er ruimte voor ‘zelf creëren’ (zelf iets tekenen, schilderen, boetseren, fotograferen, schrijven, musiceren, uitbeelden, een kunstwerk maken, een toneelstuk spelen, een dans inoefenen...) tijdens deze initiatieven? Bijvoorbeeld tijdens een projectweek op school, tijdens een schoolvoorstelling?”* antwoordt 52% (van de 48 leerlingen die bevestigend antwoordden op de vorige vraag) dat er ruimte is voor creatieve expressie. Het verschil in antwoorden tussen de leerlingen met kunstvak en de leerlingen zonder kunstvak is bij deze vraag wel significant. 61% van de leerlingen met kunstvak geeft aan dat creatie aan bod komt, tegenover slechts 13% bij de groep leerlingen zonder kunstvak. Als we naar de verschillende richtingen kijken, dan valt op dat vooral de leerlingen uit de richting Humane wetenschappen aangeven dat er ruimte is voor creatie op schoolniveau, met als meest geciteerd voorbeeld de projectdagen rond design in samenwerking met de stad Gent en het Design Museum Gent.

Uit de antwoorden van de leerlingen uit andere richtingen die voorbeelden geven van creatieve projecten blijkt dat dit voornamelijk gaat over opdrachten die tijdens de les artistieke vorming aan bod komen (schilderij maken, maquette, tekenen). Dit beschouwen we niet als projecten op schoolniveau maar op lesniveau, dus dit laten we buiten beschouwing. Twee leerlingen uit de richtingen Griekswiskunde 6 en Wetenschappen-wiskunde 8 vermelden het *“creëren van een auto tijdens uitwisseling”*. Dus behalve de projectweek rond design bij de leerlingen van de Humane wetenschappen en een aantal leerlingen die tijdens een uitwisseling aan een creatief project werkten, zijn er geen creatieve projecten op schoolniveau. Hieruit kunnen we besluiten dat het minimumdoel 16.04 niet voor alle leerlingen ingevuld wordt door initiatieven op schoolniveau. Vooral voor de leerlingen zonder kunstvak ontbreekt het dus aan creatieve expressie.

3. Hoe ervaren leerlingen de aan- of afwezigheid van kunstvakken en creatieve expressie in de klas en op school?

Hiervoor kregen de leerlingen met kunstvak volgende vragen:

“Wat vind je van het feit dat je een kunstvak/kunstvakken hebt in je lessenrooster?”

⁴⁴ Ik observeerde één dag tijdens deze projectweek in het kader van een meso-activiteit voor deze opleiding.

80% van de leerlingen met kunstvak antwoordt *“goed, want kunst interesseert me wel”*. 20% (12 leerlingen) antwoordt *“jammer, want kunst interesseert me eigenlijk niet”*. Daarbij zijn het vooral leerlingen uit de richting Biotechnologische en chemische STEM wetenschappen (6 van de 13 leerlingen) die antwoorden niet geïnteresseerd te zijn. Ook van de richting Wetenschappen-wiskunde 6 antwoorden 3 leerlingen van de 10 geen interesse in kunst te hebben. Een minderheid van de leerlingen in de Humane wetenschappen (3 van de 22) antwoordt geen interesse te hebben. Nochtans heeft deze richting 2 uren kunst per week (één uur kunstbeschouwing, één uur artistieke vorming). De leerlingen uit de richtingen Grieks-Latijn, Grieks-wiskunde en Latijn-wiskunde 6 hebben allemaal interesse. Mogelijks houdt hun affiniteit met een of meerdere klassieke talen een verband met hun interesse in kunst.

“Wat vind je van deze creatieve opdrachten?”

Deze vraag kregen enkel de leerlingen die bevestigend hadden geantwoord op de vraag of creatie aan bod kwam in deze lessen. In totaal waren dat 59 leerlingen van de 61, of 97% (zie punt 2 hierboven). De leerlingen reageren als volgt: 41% doet dit heel graag, 53% doet dit meestal graag, 3% doet dit meestal niet graag, 3% doet dit niet graag. Hieruit kunnen we besluiten dat de overgrote meerderheid (94%) van de leerlingen deze creatieve opdrachten wel degelijk in zekere mate apprecieert.

De leerlingen zonder kunstvak kregen volgende vragen:

“Wat vind je van de afwezigheid van een kunstvak in je lesrooster?”

73% (8 leerlingen) antwoordt *“goed want kunst interesseert me eigenlijk niet”*. Slechts 27% (3 leerlingen) antwoordt *“jammer, ik heb hier wel interesse in”*. Het gaat om 1 leerling (van de 3) uit de richting Grieks-wiskunde 8, 1 leerling (van de 3) uit de richting Wetenschappen-wiskunde 8 en 1 leerling (van de 4) uit de richting Taal en communicatiewetenschappen met bedrijfseconomie. Er is dus geen duidelijke correlatie te vinden tussen de richting die de leerlingen volgen en hun interesse voor kunst of niet.

De antwoorden op de volgende vraag *“Mocht je een kunstvak hebben, zouden creatieve opdrachten (zelf iets tekenen, schilderen, boetseren, fotograferen, schrijven, musiceren, uitbeelden, een toneelstuk maken, een dans inoefenen...) dan ook aan bod mogen komen?”* zijn verrassend. 55% (6 leerlingen) antwoordt hierop *“ja, heel graag”*, 27% (3 leerlingen) antwoordt *“ja, waarom niet”*, niemand antwoordt *“neen, liever niet”* en slechts 18% (2 leerlingen) antwoordt *“neen, absoluut niet”*. Het is opvallend dat de potentiële aanwezigheid van creatieve opdrachten binnen een kunstvak de interesse van de leerlingen doet aanwakkeren. 82% van de leerlingen zou dit wel zien zitten. Zou het niet kunnen dat leerlingen die geen kunstvak hebben, kunst, vanuit onwetendheid, associëren met iets wereldvreemds,

elitairs en moeilijk te begrijpen? Maar dat de integratie van creatie en het opentrekken van kunst in iets waar mensen altijd op zoek naar gegaan zijn en waar iedereen toe in staat is, initieel ongeïnteresseerde leerlingen wel warm kan maken voor kunst?

Alle leerlingen die bevestigend antwoordden op het feit of er ruimte is voor creatie binnen andere vakken waarin kunst aan bod, kregen bijkomend de vraag: *“Wat vind je van deze creatieve opdrachten binnen andere vakken?”* Omdat de antwoorden op de voorgaande vraag (zie punt 2 hierboven) weinig representatief en miniem waren (slechts 3 leerlingen, waarvan 2 de vraag verkeerd begrepen hadden), worden deze antwoorden buiten beschouwing gelaten.

Alle leerlingen die bevestigend antwoordden op het feit of er ruimte is voor creatie tijdens initiatieven op schoolniveau, kregen bijkomend de vraag: *“Wat vind je van deze creatieve projecten?”*. 42% (van de 46 leerlingen die antwoorden dat er ruimte voor creatie is op schoolniveau) antwoordt *“ik doe dit heel graag”*, 50% antwoordt *“ik doe dit soms graag”*, 4% antwoordt *“ik doe dit meestal niet graag”* en 4% antwoordt *“ik doe dit niet graag”*. 92% reageert dus positief.

Op de vraag *“Zouden er voor jou meer kunstprojecten in de klas of op school mogen aan bod komen?”* antwoordt 69% van alle leerlingen *“ja”*. 31% vindt dat er genoeg kunstprojecten aan bod komen in de klas of op school. Bij de leerlingen met kunstvak is dat 70% (meer) tegenover 30% (genoeg). Bij de leerlingen zonder kunstvak is dat 64% tegenover 36%. De meerderheid is dus voorstander van meer kunstprojecten op school. Ook de leerlingen die geen kunstvak hebben en waarvan de meesten initieel aangaven niet geïnteresseerd te zijn in kunst. Dit resultaat is opmerkelijk voor een school die toch redelijk wat initiatieven neemt rond kunst en cultuurbeleving. Omdat leerlingen, zoals blijkt uit de vraag rond hoe creatieve projecten hun humeur beïnvloedt (zie verder bij punt 4), creatieve projecten vooral associëren met ‘geen les’, ‘ontspanning’, wat meer ‘vrije tijd’ dus, kan dat ook een verklaring zijn van hun enthousiasme voor meer kunstprojecten op school.

Als afsluiter kregen alle leerlingen nog de vraag welk kunstproject ze graag in de les, klas of op school zouden willen opzetten, als ze mochten kiezen. Hierop kwamen heel wat uiteenlopende reacties, waaruit blijkt dat heel wat leerlingen duidelijk creatieve ideeën hebben om mee aan de slag te gaan.

Hierna volgt een weergave van hun ideeën: *tekenen van designmeubelen, schilderen, tekenen, met klei werken, pottenbakken, boetseren, muziek, maquettes maken, gamefest, meer tentoonstellingen op school of een minimuseum maken met onze kunstwerken, dans, dansvoorstelling, een expressieve dans, meer uitstappen naar verschillende soorten voorstellingen van kunst, graffiti, juwelen maken, een eigen film maken, beeldhouwen, toneel, theaterproject, een eindwerk maken met zelfgekozen thema waar ze in groep aan kunnen werken, fotografie*. Sommigen willen iets rond een stad, streek of thema maken,

zoals Parijs, Gaza of geschiedenis. Het valt op dat de leerlingen heel wat inspirerende en uiteenlopende ideeën naar voren brengen. De meeste kunstuitingen worden ook vermeld. Dit toont aan hoe belangrijk het is alle kunstuitingen aan bod te laten komen.

4. Heeft de aan-/afwezigheid van kunst en creatieve expressie een impact op hoe leerlingen naar kunst kijken, kunst beleven, kunst begrijpen en kunst 'onthouden', en heeft het een invloed op hun welbevinden?

De leerlingen met kunstvak kregen volgende vraag: *"Zou je een kunstwerk beter begrijpen en interessanter vinden als je er creatief mee aan de slag gaat, in plaats van er alleen theorieles over te krijgen? (Bijvoorbeeld door iets na te tekenen, een schilderij in een bepaalde stijl te maken of een maquette te bouwen)"*. Hierop antwoordden de 61 leerlingen als volgt: 39% antwoordt hierop volmondig "ja". 49% is iets gematigder en antwoordt "waarschijnlijk wel". 7% antwoordt "waarschijnlijk niet" en 5% antwoordt "neen". We kunnen daaruit besluiten dat de overgrote meerderheid wel denkt dat een creatieve activiteit rond een kunstwerk of kunst wel degelijk een positieve invloed kan hebben op hun begrip van het kunstwerk/de kunst(stroming) of hun appreciatie ervoor.

Aan de leerlingen zonder kunstvak werd dezelfde (hypothetische) vraag gesteld: *"Zou je een kunstwerk beter begrijpen en interessanter vinden als je er creatief mee aan de slag zou gaan, in plaats van er alleen theorieles over te krijgen? (Bijvoorbeeld door iets na te tekenen, een schilderij in een bepaalde stijl te maken of een maquette te bouwen)"*. Hierop antwoordt 1 leerling "ja", 9 leerlingen (82%) antwoorden "waarschijnlijk wel", 1 leerling antwoordt "neen". Dus ook de meerderheid van de leerlingen zonder kunstvak geeft aan dat een creatieve activiteit rond een kunstwerk of -stroming een positieve invloed zou kunnen hebben op hun begrip van kunst en appreciatie voor kunst. Hieruit zouden we kunnen besluiten dat de initiële desinteresse voor kunst van deze leerlingenpopulatie eerder voortkomt uit onwetendheid en dat het integreren van creatieve expressie in kunstvakken wel hun begrip kan vergroten en hun interesse voor kunst kan wekken.

Op de vraag *"Denk je dat je meer zal onthouden van de lessen kunstbeschuwing, esthetica of artistieke vorming, doordat je zelf aan de slag bent gegaan met creatieve opdrachten?"*, die enkel aan de leerlingen met kunstvak werd gesteld, antwoordt 54% "ja", 36% "waarschijnlijk wel" en 10% "waarschijnlijk niet". De grote meerderheid van de leerlingen denkt dus dat creatieve opdrachten hen zeker of waarschijnlijk kunnen helpen bij het beter onthouden van de leerstof in de lessen kunst.

Bijkomend kregen de leerlingen met kunstvak de vraag *"Zou dit soort creatieve opdrachten je zin doen krijgen om ook buiten de school creatief bezig te zijn, of een creatieve hobby te zoeken?"*. 34% antwoordt hierop "ja", 25% antwoordt "waarschijnlijk wel", 25% antwoordt "waarschijnlijk niet" en

15% antwoordt “neen”. Iets meer dan de helft zou dit dus toch overwegen. Deze antwoorden tonen aan dat kunst op school leerlingen kan helpen of aanzetten om zich verder buiten de school artistiek te ontplooiën.

Op de vraag “Denk je dat de aanwezigheid van creatieve projecten in de lessen of in schoolprojecten een positieve invloed kan hebben op je humeur?” die alle leerlingen kregen, antwoordt 38% “ja”, 39% “waarschijnlijk wel”, 14% “waarschijnlijk niet” en 4% “neen”. 77% meent dus dat creatieve projecten mogelijks een positieve invloed kunnen hebben op hun humeur. Daarbij is er geen significant verschil tussen de leerlingen met kunstvak (77%) tegenover de leerlingen zonder kunstvak (73%).

Op de vraag “Kan je beschrijven hoe dit je humeur beïnvloedt?” werden verschillende antwoorden geregistreerd, die in een aantal categorieën kunnen opgedeeld worden. In Tabel 4 zijn de verschillende ervaringen te vinden:

Tabel 4. Invloed op humeur

Humeur	Antwoorden
Blijheid	‘Meer blij’, ‘Ik word blij’, ‘Het maakt me blij’, ‘blij enthousiast’, ‘Ik voel me gelukkiger’
Ontspanning	‘Ontspannend’, ‘Ik ontspan en krijg energie’, ‘Het maakt mijn hoofd leeg’, ‘minder druk’, ‘rustiger’, ‘Dit kan me ontspannen’, ‘Het is ontspannend’
Motivatie	‘Het was motiverend’, ‘Positief’, ‘Zin hebben in school’, ‘Meer zin hebben in de les’, ‘Het is leuker dan les dus ik zal minder vermoeid zijn’
Afwisseling	‘Het voelt niet als school’, ‘Het voelt niet als les’, ‘Tis wel leuk’, ‘het is niet saai’
Creatieve uitlaatklep	‘Ik kan mezelf uitleven’, ‘uitleven’, ‘Mij creatief voelen maakt mij blij’, ‘Ik denk dat het een uitlaat is voor creatieve mensen’
Sociaal contact	‘Samen te werken met iedereen’, ‘Het laat je omgaan met vrienden’, ‘je mag praten’
Positieve invloed algemeen	‘Positieve invloed’, ‘Grote invloed’, ‘Het is een goeie invloed’, ‘Goed’, ‘Motiverend’
Minder stress/vermoeidheid	‘Minder gestrest’, ‘opgeluchter’, ‘minder druk’, ‘minder vermoeid’, ‘minder verveling’

4.3.3. Besluiten

Op basis van de bevraging aan de leerlingen van Sint-Bavo, zijn een aantal besluiten te trekken.

Op de vraag wat leerlingen als kunst beschouwen primeert een vrij klassieke interpretatie van kunst, dit zowel bij leerlingen met kunstvak, als leerlingen zonder kunstvak. Ook per richting zijn er weinig grote verschillen in antwoorden te onderscheiden.

Creatieve expressie is aanwezig in de derde graad in deze school, maar vooral in de lessen artistieke vorming zelf. In andere vakken komt creatieve expressie niet aan bod, tenzij eventueel eenmalig tijdens een STEM-opdracht. Het is daarbij onduidelijk of het enkel gaat om iets handmatig in elkaar te steken, dan wel iets creatiefs te maken vanuit verbeelding. Er moet hierbij wel rekening gehouden worden met het feit dat leerlingen de antwoorden formuleerden, en dat deze antwoorden niet zijn afgetoetst met leerkrachten. Mogelijks komt het schrijven van een gedicht of een essay wel aan bod tijdens een taalles of een les filosofie, of godsdienst, maar werd dit door de leerlingen niet als 'creatieve expressie' ervaren en dus niet vermeld in deze bevraging.

Op schoolniveau is creatieve expressie matig aanwezig in de derde graad, en dan vooral bij bepaalde richtingen, zoals Humane wetenschappen. Ook hier zou een aftoetsen met leerkrachten een duidelijker beeld scheppen. Globaal kunnen we wel stellen dat het minimumdoel 16.04 voor bepaalde leerlingen wordt bereikt, maar niet voor alle leerlingen.

De appreciatie voor kunstvakken en creatieve opdrachten op klas- en schoolniveau is globaal positief te beschouwen bij leerlingen met een kunstvak. Voor de leerlingen zonder kunstvak valt de initiële desinteresse voor kunst op. Deze desinteresse blijkt echter om te slaan in interesse zodra er sprake is van creatieve opdrachten. De meerderheid van de leerlingen, ook zij zonder kunstvak, is voorstander van meer kunstprojecten in de klas of op school.

De integratie van creatieve expressie in de lessen kan een meerwaarde bieden op verschillende vlakken. De meerderheid van de leerlingen geeft aan dat ze daardoor kunst beter kunnen begrijpen en wellicht een grotere appreciatie zullen tonen voor kunst. De groep leerlingen met kunstvak denkt bovendien dat ze door creatief aan de slag te gaan binnen een bepaald thema meer zal onthouden van de lessen over kunst. Tot slot geeft ook de meerderheid van de leerlingen aan dat creatieve expressie in de les en op school een positieve invloed heeft op hun welbevinden.

5. Het belang van kunst en cultuur in het secundair onderwijs

5.1 De rol van kunsteducatie in de vorming van jongeren

Kunst en cultuur zijn onlosmakelijk verbonden met de menselijke ervaring⁴⁵. Toch blijven kunstvakken vaak onder druk staan binnen het onderwijs, ondanks talrijke studies die de positieve effecten ervan aantonen. Kunsteducatie draagt bij aan de cognitieve, sociale en emotionele ontwikkeling en speelt een essentiële rol in het vormen van jonge mensen tot kritische, empathische en creatieve individuen⁴⁶. Psychiater Dirk De Wachter benadrukt het belang van artistieke expressie in het onderwijs en pleit voor een geïntegreerde benadering waarbij kunst niet alleen een vak op zich is, maar ook verweven wordt met andere leergebieden⁴⁷. De vraag zou dan ook niet moeten zijn waarom kunst en cultuur een plaats verdienen in het onderwijs, maar wel waarom ze nog steeds als bijkomstig worden beschouwd.

Het argument dat jongeren met kunst in contact kunnen komen via het Deeltijds Kunstonderwijs is zwak. Slechts een fractie van de jongeren komt hiermee in contact. Zeker voor kinderen uit lagere sociaaleconomische milieus of van een andere etnische origine is dit geen evidentie. Voor een groot deel van de kinderen is de school dan ook de enige plaats waar ze in contact komen met kunst en cultuur.⁴⁸

Het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IVRK) erkent deelname aan culturele en artistieke activiteiten expliciet als een fundamenteel mensenrecht. In artikel 31, lid 1 van het IVRK, wordt vastgelegd dat staten verplicht zijn het recht van elk kind te waarborgen op rust, vrije tijd, deelname aan spel en recreatieve activiteiten die passen bij hun leeftijd, evenals vrije toegang tot culturele en artistieke expressie. In het tweede lid scherpt het Kinderrechtenverdrag deze bepaling verder aan door duidelijke verwachtingen te formuleren voor de lidstaten. Zo dienen zij het recht van kinderen op deelname aan het culturele en artistieke leven te respecteren, de realisatie ervan actief te

⁴⁵ Dewey, J. (1934). *Art as experience*. Penguin Putnam.

⁴⁶ Winner, E., Goldstein, T. R., & Vincent-Lancrin, S. (2013). *Art for art's sake?: The impact of arts education*. OECD Publishing.

⁴⁷ Schmidt, H., Rutten, K., Soetaert, R., Pinxten, R., Standaert, R., Dekeyzer, B., Verneert, F., Wambacq, J., Taquet, J., & Devaere, B. (2021). *Mogen we nog verwonderd zijn? : Een pleidooi voor meer kunsteducatie in het onderwijs*. Gent: Owl Press.

⁴⁸ Dehondt, M. & Verneert, F., (2023). Waarom cultuur in het onderwijs geen optie mag zijn. *Knack*. Geraadpleegd 25 april 2025. <https://www.knack.be/nieuws/belgie/onderwijs/waarom-cultuur-in-het-onderwijs-geen-optie-mag-zijn/>

ondersteunen en er tevens voor te zorgen dat alle kinderen op gelijke wijze toegang krijgen tot culturele, artistieke en creatieve activiteiten in hun vrije tijd, zodat ieder kind zijn of haar recht op cultuur daadwerkelijk kan beleven.⁴⁹

Hoewel kunstvakken vaak worden verweten ‘nutteloos’ of ‘tijdverlies’ te zijn voor leerlingen die er geen uitgesproken interesse in hebben⁵⁰, tonen onderzoeken aan dat kunsteducatie een positief effect heeft op academische vaardigheden. Een onderzoeksrapport van de OESO uit 2013 wijst op verbeterde prestaties in wiskunde, wetenschappen, lezen en schrijven. Daarnaast versterkt het motivatie, zelfvertrouwen en sociale competenties bij leerlingen⁵¹. Ook in Vlaanderen werd het belang van kunst- en cultuureducatie onderkend. Zo werd in opdracht van voormalig minister van Onderwijs Frank Vandenbroucke het Bamford-rapport opgesteld, dat aanbevelingen deed om kunst- en cultuureducatie sterker te integreren in het onderwijs⁵². Dit leidde tot een beleidskader en een actieplan om culturele competenties te stimuleren. De realiteit vandaag toont echter aan dat veel van deze visies en plannen niet zijn waargemaakt. In plaats van kunst en cultuur te versterken, krijgen kunstvakken steeds minder ruimte in het lesrooster.

Ondanks de bewezen effecten van kunst en cultuur, blijft het moeilijk om kunstvakken een evidente plaats te geven binnen lesroosters. Maar te vaak wordt geprobeerd kunsteducatie te legitimeren door het effect ervan op andere leergebieden te benadrukken. Dit is waardevol, maar het meest fundamentele argument ontbreekt vaak: kunst en cultuur maken integraal deel uit van de wereld waarin we leven⁵³. Ook het OESO-rapport stelt dat kunsteducatie niet afhankelijk moet zijn van neveneffecten in andere vakken. De primaire rechtvaardiging is de intrinsieke waarde van kunst zelf. Met name de ontwikkeling van artistieke denkwijzen zoals observatie, verbeelding en reflectie, en kunst als menselijke basiservaring, net zoals wetenschap en taal⁵⁴. Het zou ons hier te ver leiden, maar neurologische studies, hoewel die voorlopig beperkt zijn, tonen een verband tussen kunstervaring en

⁴⁹ Vandenhoe, W., Türkelli, G. Erdem, & Lembrechts, S. (2019). *Children's rights : a commentary on the convention on the rights of the child and its protocols*. Northampton: Edward Elgar publishing: 314.

⁵⁰ Schmidt, H., Rutten, K., Soetaert, R., Pinxten, R., Standaert, R., Dekeyser, B., Verneert, F., Wambacq, J., Taquet, J., & Devaere, B. (2021). *Mogen we nog verwonderd zijn? : Een pleidooi voor meer kunsteducatie in het onderwijs*. Gent: Owl Press.

⁵¹ Verneert, F. (2020). Artistieke vorming, het begin van de wijsheid. *De Standaard*.
https://www.standaard.be/cnt/dmf20200917_97739188

⁵² Bamford, A. (2007). *Kwaliteit en consistentie : kunst- en cultuureducatie in Vlaanderen*. S.l.: Agentschap voor Onderwijscommunicatie.

⁵³ Vermeersch, L. (2017). Kunst- en cultuureducatie voor nu en straks. *Het vrije woord*, 68-72.

⁵⁴ Winner, E., Goldstein, T. R., & Vincent-Lancrin, S. (2013). *Art for art's sake?: The impact of arts education*. OECD Publishing.

hogere cognitieve processen zoals waarnemingsvermogen en het ontwikkelen van een identiteit. Dit toont aan dat kunst ons niet alleen anders laat kijken naar de wereld maar ook naar onszelf⁵⁵.

De initiële bedoeling van de humaniora was dan ook jongeren voorbereiden op het leven en hen helpen 'meer mens' te worden. Dit kan niet zonder hen in contact te brengen met de symbolen, rituelen en tekens die onze samenleving vormgeven. Kunst weerspiegelt vreugde, verdriet, troost, onrecht en biedt houvast en betekenis. Door jongeren met kunst in aanraking te brengen, worden zij niet alleen academisch gevormd, maar ook op een diepere, existentiële manier voorbereid op de wereld om hen heen. Naast het waarnemen en begrijpen van kunst is er echter ook nood aan het zelf creëren ervan. Creatieve expressie maakt de kunstervaring volledig, en ook dat aspect verdient meer aandacht in het onderwijs.

5.2 Het belang van creatieve expressie en verbeelding

In de klassieke humaniora werd in het vak esthetica in de derde graad voornamelijk aan receptieve cultuureducatie gedaan. Daarbij lag de nadruk op het waarnemen van en reflecteren over kunst. In de huidige minimumdoelen werd het minimumdoel 16.04 toegevoegd, zowel in de leerplannen esthetica als artistieke vorming. Dit betekent dat er ook wordt verwacht dat er aan actieve cultuureducatie wordt gedaan. Hierdoor ontstaat er een combinatie van waarneming en reflectie enerzijds en maken van kunst anderzijds. Dit creëert een interessante wisselwerking en een versterking van beide invalshoeken. Want door zelf te maken neemt de leerling anders waar. Reflecteren beïnvloedt dan weer het maakproces⁵⁶. Zo zou reflectie in combinatie met creatie kunnen helpen om kunst beter te begrijpen.

Als we weten dat leren het maken van nieuwe, sterkere verbindingen tussen onze hersencellen is, en dat dit versterkt wordt door herhaling⁵⁷, klinkt het logisch dat een manuele of lichamelijke activiteit ook cognitie kan versterken. Dit gebeurt door te kijken naar een beeld, dat we associëren met een woord, dat we dan weer associëren met andere begrippen. Als we nu ook dat beeld tekenen met onze

⁵⁵ Gielen, P., Elkhuijsen S., van den Hoogen Q., Lijster T., Otte H. (2014). *De waarde van cultuur*. Brussel: Socius - Steunpunt Sociaal-Cultureel Volwassenenwerk: 35.

⁵⁶ Van Meerkerk, E. M. (2023). *Kunst, onderwijs en theorie*. Cultuur+Educatie, 22(64), 6-19.

⁵⁷ Duyck, W. (2023). *Mijn kind, slim kind: waarom lezen en tellen de wereld zullen redden*. Kalmthout: Pelckmans.

handen, wordt de kennis over dat beeld versterkt door sterkere verbindingen in onze hersencellen en wordt het verankerd in ons geheugen.

Uit onderzoek blijkt dat museabezoekers gemiddeld 29 seconden kijken naar een kunstwerk, wat heel weinig is⁵⁸. Door een creatieve opdracht te koppelen aan een kunstwerk, worden leerlingen uitgedaagd om méér en intenser te kijken dan ze gemiddeld zouden doen. Hierdoor kan een kunstwerk beter begrepen worden, of kunnen er nieuwe inzichten ontstaan. Dit soort bevindingen uit zich ook in initiatieven binnen cultuurinstellingen, zoals de *Slow Art Day*, waar wereldwijd verschillende culturele instanties aan deelnemen⁵⁹.

Een belangrijk aspect binnen actieve kunsteducatie is dan ook het concept van belichaamde cognitie, dat de wisselwerking tussen lichaam, geest en omgeving benadrukt. Lichamelijke sensaties en bewegingen dragen bij aan het beleven en begrijpen van kunst en kunnen emoties oproepen die het leerproces beïnvloeden. Onderzoek toont aan dat interactie met kunst via het lichaam, zoals in dans en muziek, divergent denken stimuleert en het leren verdiept⁶⁰. Dit benadrukt het belang van fysieke en zintuiglijke ervaringen binnen kunstvakken, zoals het zelf creëren van een kunstwerk, het tekenen of schilderen met bepaalde materialen, het maken van een maquette of het creëren van een dans.

Meer en meer studies tonen ook de positieve effecten van actieve kunstbeleving op het mentaal welzijn. Het geeft plezier, is niet prestatiegericht en draagt bij aan het zelfvertrouwen van jongeren, concludeerde sociologe Maike Kooijmans nadat ze onderzocht wat sport en cultuur voor jongeren betekenen⁶¹. Ook wetenschappers en psychologen kwamen na onderzoeken tot gelijkaardige conclusies⁶². Zo kan het ventileren van emoties via tekeningen helpen om stemmingen te verbeteren. Vooral bij kinderen uit kansarme gezinnen, met een verhoogd risico op schoolproblemen, bleken dans-, muziek- en beeldende kunstlessen de emotionele competenties bij deze kinderen te verbeteren⁶³.

De resultaten van de leerlingenbevraging lijken dus te bevestigen wat studies reeds ruimschoots aantoonde; actief participeren aan kunst wordt geassocieerd met persoonlijke groei, intrinsieke motivatie en deelnemen aan iets dat jezelf overstijgt. Deze ervaring overstijgt het loutere doen en raakt

⁵⁸ Smith, L. F., Smith, J. K., & Tinio, P. P. L. (2017). Time spent viewing art and reading labels. *Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts*, 11(1), 77–85. <https://doi.org/10.1037/aca0000049>

⁵⁹ Slow Art Day. (s.d.) <https://www.slowartday.com>

⁶⁰ Bremmer, M. Nijs, L. (2024). Belichaamd leren en doceren in kunsteducatie. *Cultuur+Educatie*. 68, 6-29

⁶¹ Marinelli, C., & Tal, M., (2021). Kwetsbare jongeren hebben baat bij kunst. Tijdschrift voor sociale vraagstukken. Utrecht: Movisie.

⁶² Mieras, M. (2024). Hoopvol onderwijs; hoe kunst gelijke kansen schept.

<https://www.meermuziekindeklas.nl/app/uploads/2024/08/Hoopvol-onderwijs-Mark-Mieras-mei-2024.pdf>

⁶³ Taquet, J. (2021). Kunsteducatie en mentaal welzijn bij kinderen en adolescenten. In: H. Schmidt (red.) *Mogen we nog verwonderd zijn? Een pleidooi voor meer kunsteducatie in het onderwijs*. Owl Press, 108-122.

aan diepere lagen van identiteitsvorming en zelfontplooiing. Hier ontstaat een verbinding met het aristotelische concept *eudaimonia* – het streven naar een goed, zinvol en moreel verankerd leven, waarin de mens tot zijn volle potentieel komt⁶⁴.

Psycholoog Mihaly Csikszentmihalyi sluit hierbij aan in zijn werk *Flow: psychologie van de optimale ervaring*⁶⁵. Daarin stelt hij dat mensen het hoogste niveau van welzijn ervaren wanneer zij opgaan in een activiteit die hen uitdaagt, maar waarvoor zij ook over de juiste vaardigheden beschikken. Deze ‘flow’-toestand wordt gekenmerkt door diepe concentratie, verlies van zelfbewustzijn en een gevoel van tijdloosheid. Artistieke processen, zoals tekenen, schilderen, dansen, acteren of musiceren, zijn bij uitstek activiteiten waarin jongeren deze optimale ervaring kunnen beleven. Ze verankeren het leren in een persoonlijke, affectieve en belichaamde ervaring die verder reikt dan het schoolse kader.

Wanneer kunsteducatie jongeren de ruimte biedt om zichzelf artistiek te uiten, draagt ze niet alleen bij aan hun cognitieve en artistieke ontwikkeling, maar ook aan hun emotioneel en existentieel welzijn. Het gaat dan niet louter om het aanleren van vaardigheden, maar om het scheppen van betekenisvolle ervaringen die raken aan hun identiteit, emoties en diepste drijfveren. In een tijd waarin prestatiedruk en mentale gezondheidsproblemen onder jongeren toenemen, is het stimuleren van creatieve expressie geen bijkomstigheid, maar een pedagogische noodzaak. Kunsteducatie creëert momenten van verbinding, reflectie en verbeelding, en ondersteunt jongeren in hun groei tot veerkrachtige, creatieve en bewuste individuen. In die zin is kunsteducatie een oefening in mens-zijn, én een krachtig instrument om ervaringen te beleven die essentieel zijn voor een zinvol en vervuld leven. Daarom verdient creatieve expressie een volwaardige plaats in het secundair onderwijs.

⁶⁴ Verneert, F. (2021). Kunsteducatie in het secundair onderwijs, van bijzaak naar hoofdzaak. In: H. Schmidt (red.) *Mogen we nog verwonderd zijn? Een pleidooi voor meer kunsteducatie in het onderwijs*. Owl Press, 88-106.

⁶⁵ Csikszentmihalyi, M., & Moerdijk, H. (1999). *Flow : psychologie van de optimale ervaring*. 5e druk Amsterdam: Boom.

6. Conclusie

Deze verkenning van leerplannen, lessenroosters en een leerlingenbevraging toont aan dat kunst en culturele expressie in zekere mate aanwezig is in de onderzochte Gentse doorstroomscholen van het katholiek net. Toch blijft het bestaansrecht van de kunstvakken in het algemeen, en de aanwezigheid van culturele expressie in het bijzonder, precair. Daarbij is de aandacht voor het minimumdoel 16.04 slechts in beperkte mate aanwezig. De invulling van culturele expressie hangt sterk af van de studierichting die een leerling volgt, én van het belang dat scholen en individuele leerkrachten hechten aan creatieve expressie en verbeelding.

Toch blijkt uit de leerlingenbevraging op Sint-Bavo humaniora dat leerlingen wel degelijk positief staan tegenover creatieve expressie binnen hun lesprogramma. Ook de getuigenissen van een aantal leerlingen van het Sint-Lievenscollege bekrachtigen deze vaststelling: kunstprojecten dragen bij tot hun welbevinden en verdiepen hun begrip en appreciatie voor kunst. Creatieve beleving blijkt dus niet enkel wenselijk, maar ook zinvol.

De studie was echter beperkt in schaal en in opzet. Oorspronkelijk beoogde ik een vergelijkend onderzoek tussen meerdere scholen. Maar door een gebrek aan respons moest de onderzoeksmethode worden bijgestuurd. De resultaten geven dan ook geen representatief beeld van het bredere Vlaamse onderwijslandschap, maar wel een indicatief beeld van hoe culturele expressie momenteel leeft in negen Gentse scholen, en één school in het bijzonder.

Vervolgonderzoek is aangewezen om uitgebreider correlaties te kunnen bestuderen en solidere conclusies te kunnen trekken. Zo zou een grotere bevraging van leerlingen uit verschillende regio's, onderwijsvormen en netten bredere tendensen zichtbaar kunnen maken. Daarnaast zouden interviews of enquêtes met leerkrachten, directie en eventueel ouders het beeld kunnen verdiepen. Tenslotte ligt hier ook een belangrijk onderzoeksveld open in de dubbele en arbeidsfinaliteit, waar ruimte voor kunst en creatieve expressie allicht nog sterker onder druk staan.

Kunsteducatie is geen luxe. Als het onderwijs jongeren wil vormen tot weerbare, kritische en betekeniszoekende burgers, dan moet creatieve expressie een wezenlijke plaats krijgen in hun leertraject.

7. Bibliografie

- Agentschap voor Hoger Onderwijs, Volwassenonderwijs, Kwalificaties en Studietoelagen (AHOVOKS). (s.d.). *Onderwijsdoelen. Secundair Onderwijs – na de modernisering: algemene uitgangspunten*. Geraadpleegd 22 april 2025. <https://onderwijsdoelen.be/uitgangspunten/6166>
- Agentschap voor Hoger Onderwijs, Volwassenonderwijs, Kwalificaties en Studietoelagen (AHOVOKS). (s.d.). *Uitgangspunten*. Geraadpleegd 22 april 2025. [Onderwijsdoelen.be. https://onderwijsdoelen.be/uitgangspunten/6236](https://onderwijsdoelen.be/uitgangspunten/6236)
- Bamford, A. (2007). *Kwaliteit en consistentie : kunst- en cultuureducatie in Vlaanderen*. S.l.: Agentschap voor Onderwijscommunicatie.
- Baumgarten, A. (1750). *Aesthetica*. Kleyb.
- Bonneure, K. (2020, 17 november). *Kinderpsychiater Peter Adriaenssens tegen minder artistieke vakken: "Jonge hersenen moeten brede inspiratie krijgen"*. VRT NWS. <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2020/11/17/kinderpsychiater-peter-adriaenssens-tegen-afschaffing-artistieke/>
- Bremmer, M. Nijs, L. (2024). Belichaamd leren en doceren in kunsteducatie. *Cultuur+Educatie*. 68, 6-29.
- College Melle. (2025). *Studierichtingen derde graad*. Geraadpleegd 29 april 2025. <https://www.collegemelle.be/secundair/studierichtingen/3de-graad>
- Csikszentmihalyi, M., & Moerdijk, H. (1999). *Flow : psychologie van de optimale ervaring*. 5e druk Amsterdam: Boom.
- Dehondt, M. & Verneert, F., (2023). Waarom cultuur in het onderwijs geen optie mag zijn. *Knack*. <https://www.knack.be/nieuws/belgie/onderwijs/waarom-cultuur-in-het-onderwijs-geen-optie-mag-zijn/>
- Dekeyzer, B. (2016). 'Esthetische opvoeding' in het Algemeen Secundair Onderwijs in Vlaanderen. *De Witte Raaf*, 31(184).
- Dewey, J. (1934). *Art as experience*. Penguin Putnam.
- Don Bosco Sint-Pieters. (2025). *Studieaanbod derde graad*. Geraadpleegd 29 april 2025. <https://www.donboscosintpieters.be/derdegraad>
- Don Bosco Zwijnaarde. (2025). *Studieaanbod derde graad*. Geraadpleegd 29 april 2025. <https://dbz.be/derdegraad>
- Duyck, W. (2023). *Mijn kind, slim kind: waarom lezen en tellen de wereld zullen redden*. Kalmthout: Pelckmans.
- European Association for the Education of Adults. (2021). *Wat is Bildung?*. <https://eaea.org/wp-content/uploads/2021/05/Wat-is-Bildung.pdf>
- Gielen, P., Elkhuzen S., van den Hoogen Q., Lijster T., Otte H. (2014). *De waarde van cultuur*. Brussel: Socius - Steunpunt Sociaal-Cultureel Volwassenenwerk: 35.
- Grondwettelijk Hof. (2022). Persbericht Arrest 82/2022. <https://www.const-court.be/public/n/2022/2022-082n-info.pdf>
- Katholiek Onderwijs Vlaanderen. (2025). *Gemeenschappelijk funderend leerplan – 1ste, 2de en 3de graad*. Geraadpleegd 22 april 2025. <https://pro.katholiekonderwijs.vlaanderen/i-ii-iii-gfl>

- Katholiek Onderwijs Vlaanderen (KathOndVla). *Ontwerpleerplan secundair onderwijs. Artistieke vorming 2de en 3de graad D-, D/A- en A-finaliteit. D/2024/13.758/021*. Brussel, 2024.
<https://pro.katholiekonderwijs.vlaanderen/iii-arvo-ddaa>
- Katholiek Onderwijs Vlaanderen (KathOndVla). *Ontwerpleerplan secundair onderwijs. Esthetica 3de graad D-finaliteit. D/2024/13.758/164*. Brussel, 2024.
<https://pro.katholiekonderwijs.vlaanderen/iii-estco-d>
- Katholiek Onderwijs Vlaanderen (KathOndVla). *Ontwerpleerplan secundair onderwijs. Kunstbeschouwing 3de graad D-finaliteit. D/2024/13.758/205*. Brussel, 2024.
<https://pro.katholiekonderwijs.vlaanderen/iii-kun-d>
- Katholiek Onderwijs Vlaanderen. (2025). *Vakken en leerplannen 3de graad (nieuwe structuur)*. Geraadpleegd 06 mei 2025. <https://pro.katholiekonderwijs.vlaanderen/vakken-en-leerplannen?firstGradeExpandedSections=0%252C1&tab=derdegraad&thirdGradeExpandedSections=51>
- Kennisplatform voor de GO! professional. (2025). *Leerplannen basisvorming derde graad doorstroomfinaliteit*. Geraadpleegd 06 mei 2025. <https://pro.go.be/themas/leerplannen/derde-graad-secundair-onderwijs/doorstroomfinaliteit/>
- Marinelli, C., & Tal, M., (2021). Kwetsbare jongeren hebben baat bij kunst. *Tijdschrift voor sociale vraagstukken*. Utrecht: Movisie.
- Mieras, M. (2024). Hoopvol onderwijs; hoe kunst gelijke kansen schept.
<https://www.meermuziekindeklaas.nl/app/uploads/2024/08/Hoopvol-onderwijs-Mark-Mieras-mei-2024.pdf>
- Nieuwen Bosch Humaniora. (s.d.). *Studieaanbod*. Geraadpleegd 29 april 2025.
<https://www.nieuwenboschhumaniora.be/studieaanbod/>
- Onderwijs Vlaanderen. (s.d.). *Onderwijsstatistieken*.
<https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/onderwijs/onderwijsstatistieken>
- Publicatieblad van de Europese Unie. (30.12.2006). *Aanbeveling van het Europees parlement en de raad van 18 december 2006 inzake sleutelcompetenties voor een leven lang leren*. Geraadpleegd 22 april 2025. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32006H0962&from=SK30.12.2006> NL Publicatieblad van de Europese Unie
- Schmidt, H., Rutten, K., Soetaert, R., Pinxten, R., Standaert, R., Dekeyzer, B., Verneert, F., Wambacq, J., Taquet, J., & Devaere, B. (2021). *Mogen we nog verwonderd zijn?: Een pleidooi voor meer kunsteducatie in het onderwijs*. Gent: Owl Press.
- Scholengemeenschap De Bron. (02/03/2023). *Schoolwijzer*. Geraadpleegd 22 april 2025. <http://sg-debron.be/sg/wp/>
- Scholengemeenschap Edith Stein. (2025). *Scholen en aanbod*. Geraadpleegd 22 april 2025.
<https://www.sg-edithstein.be>
- Sint-Barbaracollege. (2025). *Leren op SBC*. Geraadpleegd 29 april 2025. <https://www.sint-barbara.be/humaniora/leren-op-sbc/#studieaanbod>
- Sint-Bavo Humaniora. (s.d.). *Sint-Bavo Lessentabel derde graad*. Geraadpleegd 29 april 2025.
<https://www.sintbavogent.be/uploads/humaniora/documents/Lessentabellen-derde-graad-algemeen-overzicht-7.pdf>

- Sint-Franciscus Melle. (s.d.). *Studieaanbod*. Geraadpleegd 29 april 2025.
<https://www.sfmelle.be/studieaanbod/#studieaanbod-graad3>
- Sint-Janscollege. (2025). *Lessentabel derde graad*. Geraadpleegd 29 april 2025. <https://humaniora.sjc-gent.be/wp-content/uploads/lessentabel-3de-graad-1.pdf>
- Sint-Lievenscollege. (2025). *Studierichtingen & doorstroommogelijkheden*. Geraadpleegd 29 april 2025. <https://www.sintliefenscollege.be/aanbod>
- Smith, L. F., Smith, J. K., & Tinio, P. P. L. (2017). Time spent viewing art and reading labels. *Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts*, 11(1), 77–85. <https://doi.org/10.1037/aca0000049>
- Slow Art Day. (s.d.). <https://www.slowartday.com>
- Van Den Driessche, M. (2020-2021). *Esthetiek. Retoriek van de Grafiek. Syllabus Ontwerpleer 1*.
- Vandenhoe, W., Türkelli, G. Erdem, & Lembrechts, S. (2019). *Children's rights : a commentary on the convention on the rights of the child and its protocols*. Northampton: Edward Elgar publishing: 314.
- Van Doorsselaere, J. (2024). Kunst- en cultuureducatie in beweging? Ontwikkelingen in het Vlaams leerplichtonderwijs. *Cultuur+Educatie*, 23(69), 73-74.
- Van Heusden, Barend. *Cultuur in de spiegel. Naar een doorlopende leerlijn cultuuronderwijs*. Groningen: Universitaire Pers Groningen, 2010.
- van Meerkerk, E. M. (2023). Kunst, onderwijs en theorie. *Cultuur+Educatie*, 22(64), 6-19.
- Vermeersch, L. (2017). Kunst- en cultuureducatie voor nu en straks. *Het vrije woord*, 68-72.
- Vermeersch, L., & Siongers, J. (2019). Onderzoek naar kunst- en cultuureducatie in Vlaanderen : de veelheid van het weinige. In T. Bossuyt & J. Staes (Eds.), *Uit de schaduw : de ontwikkeling van kunst- en cultuureducatie in de vrije tijd in Vlaanderen* (pp. 28–49). Brussel: Publiq.
- Verneert, F. (2020). Artistieke vorming, het begin van de wijsheid. *De Standaard*.
https://www.standaard.be/cnt/dmf20200917_97739188
- Verneert, F., Geudens, T (2021). Het kind van de rekening? Artistieke vakken bedreigd in het secundair onderwijs in Vlaanderen. *Kunstzone*, (3), 8-11.
- Vlaamse Overheid. (s.d.). *Cultuurkuur.be*. Geraadpleegd 25 april 2025.
<https://www.cultuurkuur.be/kunstkuur>
- Winner, E., Goldstein, T. R., & Vincent-Lancrin, S. (2013). *Art for art's sake?: The impact of arts education*. OECD Publishing.

8. Bijlagen

A. Leerlingenenquête

B. Resultaten enquête alle leerlingen

C. Resultaten enquête leerlingen met kunstvak

D. Resultaten enquête leerlingen zonder kunstvak

E. Motivatie initiatief 'esthetica+' Sint-Lievenscollege

F. Formulier rapporteren generatieve AI in MPP

Vragenlijst Kunst en creatie op school

Beste leerling,

Je neemt deel aan een enquête in het kader van mijn **masterproef** aan de **Universiteit Gent**. Dit onderzoek gaat over de aanwezigheid van **kunst en creativiteit op school**. Ik wil te weten komen in welke mate leerlingen de kans krijgen om tijdens de lessen en op school zelf creatief aan de slag te gaan.

Belangrijke informatie:

- ☐ Deelname is volledig **anoniem** - je naam wordt nergens geregistreerd.
- ☐ De resultaten worden enkel gebruikt voor mijn onderzoek.
- ☐ Het invullen van de vragenlijst duurt **ongeveer 5 tot 10 minuten**.
- ☐ Er zijn geen juiste of foute antwoorden - het gaat om **jouw persoonlijke ervaring**.
- ☐ Beantwoord de vragen vanuit je ervaring tijdens **dit schooljaar** (niet vanuit wat je je herinnert uit vorige schooljaren).

Jouw mening telt! Door deze enquête in te vullen, help je om beter in kaart te brengen hoe kunst en creativiteit binnen scholen aan bod komen en wat dit voor leerlingen betekent. Als je akkoord gaat om deel te nemen, klik dan op het pijltje om te starten. Bedankt voor je tijd!

Vink aan wat jij hieronder beschouwt als kunst (meerdere antwoorden zijn mogelijk):

- ☐ Sneakers van Nike (mode/design)
- ☐ Close – Lukas Dhont (film)
- ☐ Afghan Girl – Steve McCurry (fotografie)
- ☐ David – Michelangelo (beeldhouwkunst)
- ☐ Het Sydney Opera House, Sydney – Jorn Utzon (architectuur)
- ☐ Romeo and Juliet – Shakespeare (theater)
- ☐ The Last of Us (videogame)
- ☐ Het Zwanenmeer – Tsjaikovski (klassiek ballet)
- ☐ De vier seizoenen – Antonio Vivaldi (klassieke muziek)
- ☐ De avonturen van Kuifje – Hergé (strip)
- ☐ Grease (musical)
- ☐ Thriller – Michael Jackson (videoclip)
- ☐ One Piece – Eiichiro Oda (manga)

Op welke school zit je:

- ☐ Sint-Bavo Humaniora

Welke richting volg je:

- ☐ Humane wetenschappen
- ☐ Grieks-Latijn
- ☐ Grieks-wiskunde 6
- ☐ Grieks-wiskunde 8
- ☐ Latijn-wiskunde 6
- ☐ Latijn-wiskunde 8
- ☐ Latijn-moderne talen
- ☐ Wetenschappen-wiskunde 6
- ☐ Wetenschappen-wiskunde 8
- ☐ Biotechnologische en chemische STEM wetenschappen
- ☐ Taal en communicatiewetenschappen met bedrijfseconomie

Wat vind je van het feit dat je een kunstvak/kunstvakken hebt in je lessenrooster?

- ☐ Goed, want kunst interesseert me wel
- ☐ Jammer, want kunst interesseert me eigenlijk niet

Is er ruimte voor 'zelf creëren' (zelf iets tekenen, schilderen, boetseren, fotograferen, schrijven, musiceren, uitbeelden, een toneelstuk spelen, een dans inoefenen...) in dit kunstvak/deze kunstvakken?

- ☐ Neen, dat komt niet aan bod
 - ☐ Ja, maar komt beperkt aan bod tijdens de lessen (minder dan 3 lesmomenten per jaar)
 - ☐ Ja, komt af en toe aan bod tijdens de lessen (minstens 3 lesmomenten per jaar)
 - ☐ Ja, komt vaak aan bod tijdens de lessen (minstens 5 lesmomenten per jaar)
-

Wat vind je van deze creatieve opdrachten?

- ☐ Ik doe dit heel graag
 - ☐ Ik doe dit soms graag
 - ☐ Ik doe dit meestal niet graag
 - ☐ Ik doe dit niet graag
-

Zou je een kunstwerk beter begrijpen en interessanter vinden als je er creatief mee aan de slag gaat, in plaats van er alleen theorieles over te krijgen? (Bijvoorbeeld door iets na te tekenen, een schilderij in een bepaalde stijl te maken of een maquette te bouwen)

- ☐ Ja
 - ☐ Waarschijnlijk wel
 - ☐ Waarschijnlijk niet
 - ☐ Neen
-

Denk je dat je meer zal onthouden van de lessen kunstbeschouwing, esthetica of artistieke vorming, doordat je zelf aan de slag bent gegaan met creatieve opdrachten?

- ☐ Ja
 - ☐ Waarschijnlijk wel
 - ☐ Waarschijnlijk niet
 - ☐ Neen
-

Zou dit soort creatieve opdrachten je zin doen krijgen om ook buiten de school creatief bezig te zijn, of een creatieve hobby te zoeken?

- ☐ Ja
- ☐ Waarschijnlijk wel
- ☐ Waarschijnlijk niet
- ☐ Neen

Einde blok: Wel kunstvak

Start van blok: Geen kunstvak

Wat vind je van de afwezigheid van een kunstvak in je lesrooster?

- ☐ Goed, want kunst interesseert me eigenlijk niet
 - ☐ Jammer, ik heb hier wel interesse in
-

Mocht je een kunstvak hebben, zouden creatieve opdrachten (zelf iets tekenen, schilderen, boetseren, fotograferen, schrijven, musiceren, uitbeelden, een toneelstuk maken, een dans inoefenen...) dan ook aan bod mogen komen?

- ☐ Ja, heel graag
 - ☐ Ja, waarom niet
 - ☐ Neen, liever niet
 - ☐ Neen, absoluut niet
-

Zou je een kunstwerk beter begrijpen en interessanter vinden als je er creatief mee aan de slag zou gaan, in plaats van er alleen theorieles over te krijgen? (Bijvoorbeeld door iets na te tekenen, een schilderij in een bepaalde stijl te maken of een maquette te bouwen)

- ☐ Ja
- ☐ Waarschijnlijk wel
- ☐ Waarschijnlijk niet
- ☐ Neen

Komt kunst aan bod in andere vakken?

- ☐ Ja, vul aan welke vakken _____
 - ☐ Neen
-

Is er ruimte voor 'zelf creëren' (zelf iets tekenen, schilderen, boetseren, fotograferen, schrijven, musiceren, uitbeelden, een kunstwerk maken, een toneelstuk spelen, een dans inoefenen...) in deze andere vakken waarin kunst aan bod komt?

- ☐ Ja, verduidelijk: _____
- ☐ Neen

Wat vind je van deze creatieve opdrachten binnen andere vakken?

- ☐ Ik doe dit heel graag
- ☐ Ik doe dit soms graag
- ☐ Ik doe dit meestal niet graag
- ☐ Ik doe dit niet graag

Worden er initiatieven op school georganiseerd waarin kunst aan bod komt? (bijvoorbeeld een kunstendag, projectdag of -week, bezoek theater, film, tentoonstelling,...)

- ☐ Ja, verduidelijk: _____
- ☐ Neen

Is er ruimte voor 'zelf creëren' (zelf iets tekenen, schilderen, boetseren, fotograferen, schrijven, musiceren, uitbeelden, een kunstwerk maken, een toneelstuk spelen, een dans inoefenen...) tijdens deze initiatieven? Bijvoorbeeld tijdens een projectweek op school, tijdens een schoolvoorstelling?

- ☐ Ja, geef een voorbeeld van een creatief project: _____
 - ☐ Neen
-

Wat vind je van deze creatieve projecten?

- ☐ Ik doe dit heel graag
- ☐ Ik doe dit soms graag
- ☐ Ik doe dit meestal niet graag
- ☐ Ik doe dit niet graag

Denk je dat de aanwezigheid van creatieve projecten in de lessen of in schoolprojecten een positieve invloed kan hebben op je humeur?

- ☐ Ja
- ☐ Waarschijnlijk wel
- ☐ Waarschijnlijk niet
- ☐ Neen

Hoe heeft dit invloed op je humeur?

Zouden er voor jou meer kunstprojecten in de klas of op school mogen aan bod komen?

- ☐ Ja, graag meer kunstprojecten in de klas/op school
 - ☐ Neen, er komen genoeg kunstprojecten aan bod in de klas/op school
-

Tot slot, als je zou mogen kiezen, welk kunstproject zou jij graag in de les, in de klas of op school willen opzetten?

Bijlage B. Resultaten enquête alle leerlingen

ALGEMENE VRAGEN		
Sint-Bavo - Welke richting volg je:		Aantal
Humane wetenschappen	31%	22
Grieks-Latijn	3%	2
Grieks-wiskunde 6	6%	4
Grieks-wiskunde 8	4%	3
Latijn-wiskunde 6	10%	7
Latijn-wiskunde 8	1%	1
Wetenschappen-wiskunde 6	18%	13
Wetenschappen-wiskunde 8	4%	3
Biotechnologische en chemische STEM wetenschappen	18%	13
Taal en communicatiewetenschappen met bedrijfseconomie	6%	4
		72
Vink aan wat jij hieronder beschouwt als kunst (meerdere antwoorden zijn mogelijk):		Aantal
One Piece – Eiichiro Oda (manga)	32%	23
The Last of Us (videogame)	33%	24
Sneakers van Nike (mode/design)	33%	24
Thriller – Michael Jackson (videoclip)	39%	28
De avonturen van Kuifje – Hergé (strip)	39%	28
Grease (musical)	40%	29
Romeo and Juliet – Shakespeare (theater)	58%	42
Close – Lukas Dhont (film)	64%	46
De vier seizoenen – Antonio Vivaldi (klassieke muziek)	68%	49
Afghan Girl – Steve McCurry (foto)	71%	51
Het Zwanenmeer – Tsjajkovski (klassiek ballet)	72%	52
Het Sydney Opera House, Sydney – Jorn Utzon (architectuur)	90%	65
David – Michelangelo (beeldhouwwerk)	93%	67
APARTE VRAGEN VOOR LEERLINGEN MET KUNSTVAK		
Wat vind je van het feit dat je een kunstvak/kunstvakken hebt in je lessenrooster?		Aantal
Goed, want kunst interesseert me wel	80%	49
Jammer, want kunst interesseert me eigenlijk niet	20%	12
Is er ruimte voor 'zelf creëren' (zelf iets tekenen, schilderen, boetseren, fotograferen, schrijven, musiceren, uitbeelden, een toneelstuk spelen, een dans inoefenen...) in dit kunstvak/deze kunstvakken?		Aantal
Neen, dat komt niet aan bod	3%	2
Ja, maar komt beperkt aan bod tijdens de lessen (minder dan 3 lesmomenten per jaar)	15%	9
Ja, komt af en toe aan bod tijdens de lessen (minstens 3 lesmomenten per jaar)	43%	26
Ja, komt vaak aan bod tijdens de lessen (minstens 5 lesmomenten per jaar)	39%	24
Wat vind je van deze creatieve opdrachten?		Aantal
Ik doe dit heel graag	41%	24
Ik doe dit soms graag	54%	31
Ik doe dit meestal niet graag	3%	2
Ik doe dit niet graag	3%	2
Zou je een kunstwerk beter begrijpen en interessanter vinden als je er creatief mee aan de slag gaat, in plaats van er alleen theorieles over te krijgen? (Bijvoorbeeld door iets na te tekenen, een schilderij in een bepaalde stijl te maken of een maquette te bouwen)		Aantal
Ja	39%	24
Waarschijnlijk wel	49%	30
Waarschijnlijk niet	7%	4
Neen	5%	3

Denk je dat je meer zal onthouden van de lessen kunstbeschouwing, esthetica of artistieke vorming, doordat je zelf aan de slag bent gegaan met creatieve opdrachten?		Aantal
Ja	54%	32
Waarschijnlijk wel	36%	21
Waarschijnlijk niet	10%	6
Neen		
Zou dit soort creatieve opdrachten je zin doen krijgen om ook buiten de school creatief bezig te zijn, of een creatieve hobby te zoeken?		Aantal
Ja	34%	20
Waarschijnlijk wel	25%	15
Waarschijnlijk niet	25%	15
Neen	15%	9
APARTE VRAGEN VOOR LEERLINGEN ZONDER KUNSTVAK		
Wat vind je van de afwezigheid van een kunstvak in je lesrooster?		Aantal
Goed, want kunst interesseert me eigenlijk niet	73%	8
Jammer, ik heb hier wel interesse in	27%	3
Mocht je een kunstvak hebben, zouden creatieve opdrachten (zelf iets tekenen, schilderen, boetseren, fotograferen, schrijven, musiceren, uitbeelden, een toneelstuk maken, een dans inoefenen...) dan ook aan bod mogen komen?		Aantal
Ja, heel graag	55%	6
Ja, waarom niet	27%	3
Neen, liever niet		
Neen, absoluut niet	18%	2
Zou je een kunstwerk beter begrijpen en interessanter vinden als je er creatief mee aan de slag zou gaan, in plaats van er alleen theorieles over te krijgen? (Bijvoorbeeld door iets na te tekenen, een schilderij in een bepaalde stijl te maken of een maquette te bouwen)		Aantal
Ja	9%	1
Waarschijnlijk wel	82%	9
Waarschijnlijk niet		
Neen	9%	1
VRAGEN VOOR ALLE LEERLINGEN		
Komt kunst aan bod in andere vakken?		Aantal
Ja, vul aan welke vakken	58%	42
Neen	42%	30
Is er ruimte voor 'zelf creëren' (zelf iets tekenen, schilderen, boetseren, fotograferen, schrijven, musiceren, uitbeelden, een kunstwerk maken, een toneelstuk spelen, een dans inoefenen...) in deze andere vakken waarin kunst aan bod komt?		Aantal
Ja, verduidelijk:	7%	3
Neen	93%	39
Wat vind je van deze creatieve opdrachten binnen andere vakken?		Aantal
Ik doe dit heel graag		
Ik doe dit soms graag	100%	3
Ik doe dit meestal niet graag		
Ik doe dit niet graag		

Worden er initiatieven op school georganiseerd waarin kunst aan bod komt? (bijvoorbeeld een kunstendag, projectdag of -week, bezoek theater, film, tentoonstelling,...)		Aantal
Ja, verduidelijk:	64%	46
Neen	36%	26
Is er ruimte voor 'zelf creëren' (zelf iets tekenen, schilderen, boetseren, fotograferen, schrijven, musiceren, uitbeelden, een kunstwerk maken, een toneelstuk spelen, een dans oefenen...) tijdens deze initiatieven? Bijvoorbeeld tijdens een projectweek op school, tijdens een schoolvoorstelling?		Aantal
Ja, geef een voorbeeld van een creatief project:	52%	24
Neen	48%	22
Wat vind je van deze creatieve projecten?		Aantal
Ik doe dit heel graag	42%	10
Ik doe dit soms graag	50%	12
Ik doe dit meestal niet graag	4%	1
Ik doe dit niet graag	4%	1
Denk je dat de aanwezigheid van creatieve projecten in de lessen of in schoolprojecten een positieve invloed kan hebben op je humeur?		Aantal
Ja	38%	27
Waarschijnlijk wel	39%	28
Waarschijnlijk niet	19%	14
Neen	4%	3
Zouden er voor jou meer kunstprojecten in de klas of op school mogen aan bod komen?		Aantal
Ja, graag meer kunstprojecten in de klas/op school	69%	50
Neen, er komen genoeg kunstprojecten aan bod in de klas/op school	31%	22

Bijlage C. Resultaten enquête leerlingen met kunstvak

	LEERLINGEN MET KUNSTVAK												Totaal	
	LAWI 6		WEWI 6		HUWE		GRLA		GRWI 6		BICHTWE			
aantal leerlingen	7	100%	13	100%	22	100%	2	100%	4	100%	13	100%	61	100%
wat beschouw je als kunst?														
One Piece (manga)	1	14%	4	31%	10	45%	2	100%	1	25%			17	28%
The Last of Us (videogame)	3	43%	3	23%	9	41%	1	50%	2	50%	2	15%	17	28%
Sneakers van Nike (mode)	1	14%	5	38%	9	41%	1	50%	1	25%	3	23%	19	31%
Thriller (videoclip)	3	43%	4	31%	9	41%	2	100%	2	50%	2	15%	19	31%
Kuifje (strip)	1	14%	5	38%	9	41%	2	100%	2	50%	5	38%	23	38%
Grease (musical)	2	29%	8	62%	10	45%	2	100%	2	50%	1	8%	23	38%
Romeo and Juliet (theater)	5	71%	9	69%	14	64%	2	100%	4	100%	2	15%	31	51%
Close (film)	4	57%	8	62%	14	64%	2	100%	4	100%	5	38%	33	54%
De vier seizoenen (klassieke muziek)	7	100%	9	69%	17	77%	2	100%	3	75%	2	15%	33	54%
Afghan Girl (fotografie)	5	71%	11	85%	18	82%	2	100%	4	100%	3	23%	38	62%
Het Zwanenmeer (klassiek ballet)	4	57%	11	85%	19	86%	2	100%	4	100%	2	15%	38	62%
Sydney Opera House (architectuur)	7	100%	12	92%	20	91%	2	100%	4	100%	10	77%	48	79%
David (beeldhouwwerk)	7	100%	12	92%	22	100%	2	100%	4	100%	10	77%	50	82%
kunstvak?														
interesse	7	100%	10	77%	19	86%	2	100%	4	100%	7	54%	49	80%
geen interesse			3	23%	3	14%				0%	6	46%	12	20%
zelf creëren?														
komt niet aan bod											2	15%	2	3%
beperkt (< 3 lessen)			3	23%	4	18%		0%		0%	2	15%	9	15%
af en toe (min 3 lessen)	3	43%	4	31%	11	50%	2	9%	3	14%	3	23%	26	43%
vaak (min 5 lessen)	4	57%	6	46%	7	32%		0%	1	5%	6	46%	24	39%
Wat vind je daarvan?														
Ik doe dit heel graag	5	71%	6	46%	7	32%	1	50%	4	100%	1	9%	24	41%
Ik doe dit soms graag	2	29%	7	54%	13	59%					9	82%	31	53%
Ik doe dit meestal niet graag					1	5%					1	9%	2	3%
Ik doe dit niet graag					1	5%	1	50%					2	3%
beter begrijpen en interessanter indien creatie?														
Ja	2	29%	7	54%	9	41%	1	50%	4	100%	1	8%	24	39%
Waarschijnlijk wel	5	71%	6	46%	10	45%					9	69%	30	49%
Waarschijnlijk niet					2	9%					2	15%	4	7%
Neen					1	5%	1	5%		0%	1	8%	3	5%
meer onthouden door creatie?														
Ja	5	71%	7	54%	13	59%	1	5%	3	14%	3	23%	32	54%
Waarschijnlijk wel	1	14%	3	23%	8	36%	1	5%	1	5%	7	54%	21	36%
Waarschijnlijk niet	1	14%	3	23%	1	5%		0%			1	8%	6	10%
Neen														
creatieve hobby?														
Ja	5	71%	6	46%	4	18%	1	5%	3	14%	1	8%	20	34%
Waarschijnlijk wel	1	14%	1	8%	9	41%			1	5%	3	23%	15	25%
Waarschijnlijk niet	1	14%	4	31%	4	18%	1	5%			5	38%	15	25%
Neen			2	15%	5	23%					2	15%	9	15%

kunst in andere vakken?														
Ja, vul aan welke vakken	6	86%	8	62%	10	45%	2	100%	2	50%	6	46%	34	56%
Neen	1	14%	5	38%	12	55%			2	50%	7	54%	27	44%
zelf creëren?														
Ja, verduidelijk:			1	13%	2	9%							3	9%
Neen	6	86%	7	88%	8	36%	2	100%	2	50%	6	46%	31	91%
wat vind je daarvan?														
Ik doe dit heel graag														
Ik doe dit soms graag			1	100%	2	100%							3	100%
Ik doe dit meestal niet graag														
Ik doe dit niet graag														
kunstinitiatieven op school?														
Ja, verduidelijk:	3	43%	6	46%	20	91%	2	100%	3	75%	4	31%	38	62%
Neen	4	57%	7	54%	2	9%			1	25%	9	69%	23	38%
zelf creëren?														
Ja, geef een voorbeeld			3	50%	15	75%	2	100%	1	33%	2	50%	23	61%
Neen	3	100%	3	50%	5	25%			2	67%	2	50%	15	39%
wat vind je daarvan?														
Ik doe dit heel graag			2	67%	5	33%	1	50%	1	100%	1	50%	10	43%
Ik doe dit soms graag			1	33%	10	67%							11	48%
Ik doe dit meestal niet graag											1	50%		
Ik doe dit niet graag							1	50%					1	4%
positieve invloed op humeur?														
Ja	4	57%	7	54%	9	41%	1	50%	2	50%	2	15%	25	41%
Waarschijnlijk wel	2	29%	3	23%	9	41%	1	50%	2	50%	5	38%	22	36%
Waarschijnlijk niet	1	14%	3	23%	3	14%					4	31%	11	18%
Neen					1	5%					2	15%	3	5%
meer kunstprojecten klas/school?														
Ja, graag meer	7	100%	10	77%	16	73%	1	50%	4	100%	5	38%	43	70%
Neen, al genoeg			3	23%	6	27%	1	50%			8	62%	18	30%

Bijlage D. Resultaten enquête leerlingen zonder kunstvak

	LEERLINGEN ZONDER KUNSTVAK								Totaal	
	GRWI 8		LAWI 8		WEWI 8		TACOWE			
aantal leerlingen	3	100%	1	100%	3	100%	4	100%	11	100%
wat beschouw je als kunst?										
One Piece (manga)	1	33%	1	100%	2	67%			4	36%
The Last of Us (videogame)	1	33%	1	100%	1	33%	1	25%	4	36%
Sneakers van Nike (mode)	2	67%	1	100%	1	33%			4	36%
Thriller (videoclip)			1	100%	2	67%	1	25%	4	36%
Kuifje (strip)	1	33%			1	33%	2	50%	4	36%
Grease (musical)		0%	1	100%	1	33%	1	25%	3	27%
Romeo and Juliet (theater)	1	33%	1	100%	3	100%	1	25%	6	55%
Close (film)	3	100%	1	100%	2	67%	3	75%	9	82%
De vier seizoenen (klassieke muziek)	3	100%	1	100%	3	100%	1	25%	8	73%
Afghan Girl (fotografie)	3	100%	1	100%	2	67%	2	50%	8	73%
Het Zwanenmeer (klassiek ballet)	3	100%	1	100%	2	67%	4	100%	10	91%
Sydney Opera House (architectuur)	3	100%	1	100%	3	100%	3	75%	10	91%
David (beeldhouwwerk)	3	100%	1	100%	2	67%	4	100%	10	91%
geen kunstvak?										
Goed, want geen interesse	2	67%	1	33%	2	67%	3	100%	8	73%
Jammer, ik heb hier wel interesse in	1	33%		0%	1	33%	1	33%	3	27%
creatieve opdrachten?										
Ja, heel graag	1	33%	1	100%	2	67%	2	50%	6	55%
Ja, waarom niet					1	33%	2	50%	3	27%
Neen, liever niet										
Neen, absoluut niet	2	67%							2	18%
begrijpen en interessanter?										
Ja			1	100%					1	9%
Waarschijnlijk wel	2	67%			3	100%	4	100%	9	82%
Waarschijnlijk niet										
Neen	1	33%							1	9%
kunst in andere vakken?										
Ja, vul aan welke vakken	3	100%	1	100%	3	100%	1	25%	8	73%
Neen							3	75%	3	27%
zelf creëren?										
Ja, verduidelijk:										
Neen	3	100%	1	100%	3	100%	1	25%	8	100%
wat vind je daarvan?										
Ik doe dit heel graag										
Ik doe dit soms graag										
Ik doe dit meestal niet graag										
Ik doe dit niet graag										

kunstinitiatieven op school?										
Ja, verduidelijk:	3	100%	1	100%	2	67%	2	50%	8	73%
Neen					1	33%	2	50%	3	27%
zelf creëren?										
Ja, geef een voorbeeld					1	50%			1	13%
Neen	3	100%	1	100%	1	50%	2	50%	7	88%
wat vind je daarvan?										
Ik doe dit heel graag										
Ik doe dit soms graag					1	100%			1	100%
Ik doe dit meestal niet graag										
Ik doe dit niet graag										
positieve invloed op humeur?										
Ja	1	33%	1	100%					2	18%
Waarschijnlijk wel					3	100%	3	75%	6	55%
Waarschijnlijk niet	2	67%					1	25%	3	27%
Neen										
meer kunstprojecten klas/school?										
Ja, graag meer	1	33%	1	100%	3	100%	2	50%	7	64%
Neen, al genoeg	2	67%					2	50%	4	36%

Esthetica voor wie uit de boot valt

Een pleidooi voor esthetica voor iedereen na de invoering van de nieuwe lestabellen
Laurent Florizoone, juni 2024

Wat is er veranderd?

Door de invoering van de nieuwe lestabellen in de derde graad (vanaf het schooljaar 2023-2024) krijgen de leerlingen uit bepaalde richtingen geen esthetica meer, onder andere de leerlingen met 8 uur wiskunde. Nochtans heb ik jaar na jaar mogen vaststellen dat zij een grote interesse toonden voor het vak¹. Kunnen we op een creatieve manier en / of op vrijwillige basis toch esthetica aanbieden aan die leerlingen?

Voorstel

Aan de leerlingen uit de derde graad die geen esthetica hebben, zouden we op regelmatige basis esthetica-activiteiten aanbieden in situ. Het zou gaan om een vrijblijvend initiatief.

Er bestaat reeds een mooi en waardevol aanbod aan culturele activiteiten op het college gecoördineerd door de cel Kultuurkoorts. Esthetica+ zou een eigen accent willen toevoegen, namelijk een **actieve deelname** door in dialoog te gaan met kunst (o. a. architectuur, schilderkunst, fotografie). De leerlingen zouden een aangeboden activiteit voorbereiden (door een artikel te lezen, een documentaire te bekijken enz.) om bewust in dialoog te kunnen gaan tijdens of na het bezoek. Elk activiteit heeft als doel scherper te kijken of te luisteren, kunst intenser te beleven.

Mogelijke activiteiten

De activiteiten zouden zoveel mogelijk plaats vinden in de vorm van uitstappen waar uitwisselingen een belangrijk rol spelen.

- **Architectuurwandeling** in Gent met aandacht voor bouwperiodes en stijlen, urbanisme. Hoe kan ik een gebouw plaatsen in zijn tijd door bepaalde kenmerken te leren hanteren?
- Bezoek aan het **Sint-Janshospitaal (Brugge)**. Dat is onlangs opengegaan na een grondige renovatie. Vooraf bekijken de leerlingen een documentaire² over Patricia Piccinini, een Australische kunstenares, vertegenwoordigd in de nieuwe opstelling met een hyperrealistische sculptuur, *The Bridge* (2023). Het bezoek

¹ Zie getuigenissen van enkele leerlingen verder in het document

² *Go behind-the-scenes with Patricia Piccinini in her Melbourne studio*,
<https://www.youtube.com/watch?v=g8nSOKyLrKM&t=191s>

leidt tot een confrontatie tussen ‘klassieke’ kunst (hier, Memling en de Vlaamse Primitieven) en de hedendaagse kunst. Is er een dialoog mogelijk tussen de twee? Vult de ene de andere aan? Helpt wat achtergrondinformatie om een hedendaags kunstwerk te begrijpen?

- **Leven met reproducties.** We luisteren naar muziek via Spotify. We krijgen geen romaanse kerken te zien in de les geschiedenis, maar afbeeldingen van romaanse kerken. We consumeren reproducties. Rondleiding in de **Afgietselwerkplaats in het Jubelpark**³ (Brussel), met een collectie van bijna 5000 mallen gemaakt op kunstwerken uit de prehistorie tot de 18e eeuw. Wat is het verschil tussen het origineel en een reproductie zoals we ze kennen van het internet of het smartboard op school?
- **Kunst uit eigen stad:** het *Lam Gods* van de gebroeders Van Eyck. Een les *in situ* over schildertechniek en materiaal voor een van de topschilderijen uit de kunstgeschiedenis.

Link met de visietekst van het Sint-Lievenscollege

Esthetica+

Leren & studeren op Sint-Lievenscollege

We streven een toekomstgericht en stimulerend leerklimaat na waarbij kennis het fundament vormt van de vaardigheden en attitudes met het oog op het ontwikkelen van talenten van elke leerling.

[...] Als school in de stad en in Europa verrijken we de leer- en leefomgeving met waardevolle projecten en samenwerkingsverbanden.

Samenleven op Sint-Lievenscollege

Culturele [...] activiteiten en initiatieven verrijken ons schoolleven en vormen bouwstenen voor zorgzame vriendschap en samenwerking.

Zorgen op Sint-Lievenscollege

Ons zorgbeleid wil bijdragen tot een motiverend leer- en leefklimaat waarin ieder zijn persoonlijkheid en talenten kan ontplooien.

‘Kost’ voor de school

Een uur uit het lestijdenpakket of een BPT-uur? De leraar zou erover waken dat het totaal van de activiteiten overeen zou komen met een lesuur op jaarbasis.

³ <https://www.artandhistory.museum/nl/afgietselwerkplaats>

Wat vinden de leerlingen zelf?

Ik stelde de vraag aan de laatste lichting (schooljaar 2023-2024) : *Als je esthetica een waardevol vak vindt als leerling uit een sterke wiskunde-richting, zou je dan in een paar zinnen kunnen uitleggen waarom?*

Een paar getuigenissen:

Bela: “Voor mij is esthetica een **heel belangrijk vak** geweest. Bezig zijn met **kunst**, datgene **wat ons leven kleur geeft**, is een noodzakelijk deel van ieder kinds opvoeding, en daar zijn wiskundigen geen uitzondering op (in tegendeel). In de eerdere jaren is er PO, zelf kunst maken, en in de latere jaren esthetica, nadenken en praten over kunst. Beiden zijn essentieel.

Tijdens de lessen wiskunde heeft meneer De Smet het telkens over "de schoonheid van de wiskunde". De richting die dag in dag uit met schoonheid bezig is zou toch esthetica, "de studie van dat wat schoon is", moeten krijgen? Het zou een uiterst gemis zijn voor mijn opvolgers mocht het wel degelijk wegvallen.

De lessen rond kleuren- en compositietheorie, bijvoorbeeld, **zijn voor mij erg nuttig geweest**, aangezien ik die leerstof zelf heb kunnen toepassen op een (wiskundige) hobby van me: denkpuzzels. De lessen hebben me zodanig geïnspireerd dat ik er zelfs een tekst van twintig pagina's over heb geschreven.

Zo denk ik dat iedereen wel iets belangrijks haalt uit de lessen esthetica.”

Amos: “Esthetica is een vak dat vaak verward wordt met kunstgeschiedenis. Jammer genoeg wordt deze misvatting realiteit en zal de kunst van dit prachtige vak achterblijven in de geschiedenis van de 8 uur wiskunderichting. Het was **fijn om eens één uurtje in de week de vrijheid te hebben om je artistieke zelf naar boven te halen**. Om je **los te kunnen koppelen van al die stressvolle en theoretische vakken** en eens stil te staan bij hetgeen dat niet alleen de kunst, maar ook de fotografie, videografie, architectuur, beeldhouwkunst en schilderkunst ons te bieden heeft. Het is intrigerend en boeiend om de creaties van anderen te zien, maar bovenal leerrijk om les te krijgen van een leerkracht die met passie en kennis voor en over het vak zijn gedrevenheid met jou wil delen. **Het is maar een uurtje dat verloren gaat, maar het zijn eeuwen in de geschiedenis die aan jouw ogen voorbij gaan.**”

Myrthe: “Het vak esthetica is voor mij **van cruciaal belang, ook in de wiskundige richtingen**. Het is niet enkel een uur ‘ontspanning’ in de week, maar ook een uur waarin de **algemene kennis wordt uitgebreid**. Het is voor de leerlingen uit deze richtingen even belangrijk om over deze kennis te bezitten.

Ik ben ervan overtuigd dat veel mensen voor de lessen esthetica nog nooit gehoord hadden over De Mattheuspassie van Bach, terwijl dit toch wel een meesterwerk is in de

geschiedenis. ASO staat immers voor Algemeen Secundair Onderwijs. Het is dus voor elke leerling **in het ASO belangrijk om** ook algemene **kennis te verwerven over cultuur en kunst**.

De lessen esthetica geven ons ook de mogelijkheid om creatief bezig te zijn en om onze **creativiteit uit te drukken tijdens de opdrachten**. Je leert op een andere manier, een kritische manier, na te denken over en te kijken naar kunst.

Esthetica is een vak dat leerlingen helpt ontwikkelen en helpt ze nieuwe interesses ontdekken. Sinds de lessen esthetica ben ik erg geïnteresseerd in fotografie en wil me hier graag vaker mee bezighouden. Het zijn lessen waar ik mijn creativiteit kan uiten en waar ik meer te weten kom over mijn interesses.

Conclusie, ik vind dat esthetica absoluut niet mag verwijderd worden uit de lessenroosters van de wiskundige richtingen!”

Nuno: “Esthetica is noodzakelijke vorming: voor enerzijds de algemene kennis (we zitten tevens in Algemeen Secundair Onderwijs) en voor de creativiteit in jongeren naar boven te halen. De **focus op originele, creatieve ontwikkeling, valt meer en meer weg in de WWi8** (door de focus op wiskunde, fysica, enz.). Toch is dit een basiscompetentie in ons verdere leven. Kan ik uit het college vertrekken indien ik niet weet wie Michelangelo of Salvador Dali is? Ik vind van niet en daarom moet het vak “esthetica” blijven, om deze noodzakelijke kennis aan jonge wetenschappers te blijven overbrengen.”

Generatieve AI & Masterpraktijkproef 2024 – 2025

Binnen de Educatieve Masteropleidingen volgen we de UGent richtlijnen voor een **verantwoord gebruik van generatieve AI**. Je wordt ook uitgenodigd op Ufora voor het doorlopen van het leerpad "Generatieve AI – van leren tot creëren". Je vindt dit leerpad via volgende link: <https://ufora.ugent.be/d2l/home/1001027>.

Het correct refereren en parafraseren van wetenschappelijke literatuur blijft een essentieel onderdeel van de Masterpraktijkproef. Ga dus steeds zelf op zoek naar de oorspronkelijke bron via een academische databank. Een generatieve AI-tool wordt niet aanvaard als bron, maar wel als hulpmiddel. Om transparant te zijn, vragen we jou om hieronder aan te duiden wat van toepassing is in je schrijfproces. Er staat geen evaluatie op het al dan niet gebruiken van AI in je taak, wel op een correcte bronvermelding.

- ☒ Ik maakte **GEEN** gebruik van generatieve AI voor de onderzoekstaak
- ☐ Ik maakte gebruik van generatieve AI voor de onderzoekstaak. Ik verduidelijk hieronder op welke wijze:

Ik gebruikte generatieve AI om **(wetenschappelijke) bronnen te verzamelen**.

- ☐ Nee.
- ☒ Ja (specificeer hier welke tools en hoe je die tools gebruikt hebt.)

Ik gebruikte generatieve AI om **eigen ideeën om te zetten in geschreven taal**. (AI als sparring/brainstorm partner)

- ☒ Nee.
- ☐ Ja (specificeer hier welke tools en hoe je die tools gebruikt hebt.)

Ik gebruikte ChatGPT:

- om mij te helpen met het formuleren van interessante vragen voor de leerlingenenquête, op basis van de thema's waar ik de leerlingen over wilde bevragen. Ik schreef zelf een aantal vragen en vroeg dan om bepaalde vragen anders te formuleren of suggesties te doen voor nog andere vragen.
- voor de inleidende tekst van de enquête. Ik heb deze tekst afgetoetst met ChatGPT om na te gaan of de taal begrijpelijk en toegankelijk zou zijn voor leerlingen van het vijfde middelbaar. Dit hielp mij om bepaalde termen aan te passen of de zinsbouw iets toegankelijker te maken.

Ik gebruikte generatieve AI om **problemen in mijn eigen tekst te detecteren en/of stukken tekst te laten herschrijven** (AI als kritische lezer om zo feedback te krijgen).

- ☒ Nee.
- ☐ Ja (specificeer hier welke tools en hoe je die tools gebruikt hebt.)

Ik gebruikte ChatGPT om bepaalde passages te laten nalezen en mij te wijzen op bepaalde grammaticale incorrectheden, of om bepaalde zinnen te herformuleren. Ik vroeg bijvoorbeeld: "*Is deze zinsbouw correct?*" "*Hoe kan ik deze zin anders formuleren?*" "*Is de conclusie van dit hoofdstuk krachtig genoeg?*" "*Hoe kan ik de overgang tussen deze twee paragrafen vloeiender maken?*" Indien ChatGPT inderdaad een grammaticale verbetering voorstelde, nam ik dit over. Voor wat betreft het herformuleren, werden de definitieve zinnen of passages meestal een combinatie tussen het voorstel van ChatGPT en mijn eigen initiële voorstel.

Ik gebruikte generatieve AI binnen mijn methodologie.

- ☐ **Nee.**
- ☒ ~~Ja (specificeer hier welke tools en hoe je die tools gebruikt hebt.)~~